

Meting zelfredzaamheid en sociale samenhang in de Veiligheidsregio IJsselland

---

Een casusstudie in Zwolle en Olst-Wijhe

S.K.H. Hijlkema MSc e.a.
November 2011

Windesheim

COLOFON

Opdrachtgever: Veiligheidsregio IJsselland

Opdrachtnemer: Hogeschool Windesheim, Lectoraat Veiligheid en Sociale Cohesie

Auteurs: S.K.H. Hijlkema MSc, onderzoeker lectoraat Veiligheid en Sociale Cohesie, Hogeschool Windesheim / Projectleider zelfredzaamheid en burgerparticipatie, Veiligheidsregio IJsselland

S. van der Meulen BBA, onderzoeker lectoraat Veiligheid en Sociale Cohesie, Hogeschool Windesheim

M. Moll MSc, data-analysespecialist, Mollsfocus

Dr. J.S. Timmer (supervisor), lector Veiligheid en Sociale Cohesie, Hogeschool Windesheim

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	3
1.1 AANLEIDING	3
1.2 PROBLEEMSTELLING	3
1.3 DOELSTELLING.....	3
1.4 ONDERZOEKSVRAAG.....	4
1.5 BEGRIPPENKADER	4
1.6 VERANTWOORDING	4
1.7 LEESWIJZER	6
2. SUBJECTIEVE RISICOBEOORDELING FYSIEKE VEILIGHEID	7
2.1 BEOORDELING FYSIEKE RISICO'S ZWOLLE.....	7
2.2 BEOORDELING FYSIEKE RISICO'S OLST-WIJHE.....	9
3. ZELFREDZAAMHEID	11
3.1 KENNIS, TAAKOPVATTING, GEDRAG ZWOLLE.....	11
3.2 KENNIS, TAAKOPVATTING, GEDRAG OLST-WIJHE.....	14
3.3 MOGELIJKE VERBANDEN KENNIS, TAAKOPVATTING EN GEDRAG ZELFREDZAAMHEID.....	17
4. SOCIALE COHESIE EN SOCIAAL KAPITAAL	18
4.1 SOCIALE COHESIE ZWOLLE EN OLST-WIJHE	18
4.2 SOCIAAL KAPITAAL ZWOLLE.....	19
4.3 SOCIAAL KAPITAAL OLST-WIJHE.....	21
4.4 MOGELIJKE VERBANDEN SOCIALE SAMENHANG	23
5. CONCLUSIE.....	25
LITERATUURLIJST.....	27
BIJLAGE 1: VERANTWOORDING SAMENSTELLING VRAGENLIJST.....	29
BIJLAGE 2: OPMERKINGEN RESPONDENTEN	33
BIJLAGE 3: TOTAALBEELD SOCIAAL KAPITAAL ZWOLLE	36
BIJLAGE 4: TOTAALBEELD SOCIAAL KAPITAAL OLST-WIJHE.....	37
BIJLAGE 5: STEEKPROEFPOPULATIE	38

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

Het belang van zelfredzaamheid wordt door steeds meer overheden onderkend. Al sinds de jaren negentig wordt actief burgerschap in de sociale veiligheid benut (Van Os en Tops, 2010: 75-93). In vraagstukken rond fysieke veiligheid staat deze ontwikkeling echter nog in de kinderschoenen. Toch is zelfredzaamheid bij ongevallen, rampen en crisis ook van belang, bijvoorbeeld omdat tijdens een noodsituatie mensen gedurende een bepaalde periode op zichzelf zijn aangewezen (Helsloot en Van 't Padje, 2010: 15; Van Duin, 2009: 42). Maar wat te denken van het nut in de overige fasen van de veiligheidsketen zoals voorkomen, voorbereiden en nazorg? De burger kent bijvoorbeeld vaak als geen ander het potentiële ramp- of crisisgebied, de bijbehorende fysieke en sociale infrastructuur en heeft relevante kennis en inzichten. Door dit te benutten zijn burgers niet alleen slachtoffer, maar juist ook partner van de hulpdiensten. De kracht van zelfredzame burgers is dat zelfbedachte oplossingen duurzamer zijn dan 'opgelegde institutionele oplossingen' en dat burgers trots kunnen zijn op het zelfstandig oplossen van hun eigen problemen en vraagstukken (Denkers, 1993: 17).

Bekend is dat sociale samenhang in veel gevallen een positieve invloed heeft op sociale veiligheid (De Hart, 2002: 17-21). Sociale samenhang speelt mogelijk ook een belangrijke rol bij zelfredzaamheid in de fysieke veiligheid, net zoals dit voor sociale zelfredzaamheid het geval is (Boers, Boutellier en Van Steden, 2008). Dit wordt bijvoorbeeld benoemd door professionals (Sievers, 2009; Oberije en Tonnaer, 2008: 32) en wetenschappers (Dynes, 2005: 36-39; Perry en Quarantelli, 2005: 257). Het is echter onbekend hoe sociale samenhang kan bijdragen aan zelfredzaamheid bij ongevallen, rampen en crises en hoe hulpdiensten daarvan gebruik kunnen maken in het belang van de veiligheid burgers.

De Veiligheidsregio IJsselland wil weten of en hoe zelfredzaamheid en burgerparticipatie bij ongevallen, rampen en crisis in de regio te bevorderen zijn, onder meer met behulp van sociale samenhang. Daarom heeft de Veiligheidsregio IJsselland het Lectoraat Veiligheid & Sociale Cohesie van de Hogeschool Windesheim in Zwolle opdracht gegeven hier onderzoek naar te doen.

1.2 Probleemstelling

De gemeente Zwolle en Olst-Wijhe gaan pilots uitvoeren die als doel hebben de zelfredzaamheid te bevorderen. Deze pilots worden nauwlettend gevolgd en onderzocht op hun uitwerking. Om deze projecten richting te geven en om de algehele uitwerking van de beleidsinterventies te kunnen monitoren, is inzicht nodig in de bestaande mate van zelfredzaamheid en sociale samenhang voorafgaand aan de pilots. Daarbij is tevens de risicobeoordeling van burgers van belang.

1.3 Doelstelling

Dit deelonderzoek heeft als doel om inzicht te bieden in kennis, taakopvatting en mate van zelfredzaamheid bij noodsituaties en sociale samenhang in Zwolle en Olst-Wijhe. Tevens is het doel om informatie te vergaren over kenmerken van de bevolking, risicobeoordeling en sociaal kapitaal. Met behulp van deze inzichten kunnen de projecten in Zwolle en Olst-Wijhe richting krijgen en bijdragen aan de effectiviteitsmeting van inspanningen om de zelfredzaamheid te bevorderen.

1.4 Onderzoeksvraag

Dit deelonderzoek geeft antwoord op de volgende vragen:

1. Hoe kijken bewoners van Zwolle en Olst-Wijhe aan tegen fysieke risico's?
2. Hoe zelfredzaam zijn bewoners van Zwolle en Olst-Wijhe?
3. Wat is de mate van sociale (buurt)cohesie in Zwolle en Olst-Wijhe?
4. Over welke vormen van sociaal kapitaal beschikken bewoners van Zwolle en Olst-Wijhe?

1.5 Begrippenkader

Dit deelonderzoek definieert relevante begrippen als volgt:

Fysieke veiligheid:	het gevrijwaard zijn (en het gevrijwaard voelen) van gevaar dat voortvloeit uit ongevallen van diverse aard. Dit gevaar bedreigt materiële en immateriële zaken die de maatschappij waardevol acht, zoals leven en gezondheid van mens en dier, goederen, het milieu en het ongestoord functioneren van de maatschappij (Tonnaer en Duyvis, 2008).
Zelfredzaamheid:	burgers die henzelf en anderen helpen in het voorkomen van-, voorbereiden op-, tijdens- en nazorg verlenen na-, ongevallen, rampen en crises (Veiligheidsregio IJsselland, 2011).
Sociale samenhang:	de interne binding van een sociaal systeem (gezin, buurt, wijk, vereniging etc.) (Schuyt, 1997).
Sociaal kapitaal:	De som van de actuele en/of potentiële hulpmiddelen die voortkomen uit het bezit van een duurzaam netwerk van min of meer geïnstitutionaliseerde relaties van wederzijdse bekendheid of erkenning (Bourdieu, 1986).

1.6 Verantwoording

De keuze voor de gemeenten Zwolle en Olst-Wijhe is gemaakt om een zeker variëteit te bereiken binnen de casusstudie. Deze variëteit moet ervoor zorgen dat zoveel mogelijk inzichten worden opgedaan die aansluiten bij de lokale gemeenschap in de regio. De verschillen tussen een typisch stadsgemeente en een typische plattelandsgemeente helpen daarbij. Verder verschillen de gemeenten in de aard en schaal van lokale gemeenschappen en ook in de verschillen in sociale samenhang daarbinnen. Daarnaast verschillen de twee gemeenten op beleidsinhoud, -keuzes en –werkwijzen op het gebied van fysieke veiligheid.

In Zwolle is in de periode van 9 september tot en met 1 oktober 2011 een gestandaardiseerde vragenlijst uitgezet bij deelnemers aan het burgerpanel van de gemeente Zwolle. Dit zijn mensen die desgevraagd hebben geantwoord dat de gemeente hen mag benaderen met vragen over allerlei onderwerpen. De meeste mensen zijn voor dit onderzoek per e-mail benaderd en sommigen per brief omdat zij dit prefereerden. In totaal hebben in Zwolle 2409 respondenten een bruikbare vragenlijst ingevuld. In Olst-Wijhe is in de periode van 15 september tot en met 10 oktober 2011 dezelfde gestandaardiseerde vragenlijst uitgezet onder een evenredig aantal mensen verdeeld over drie gebieden (Olst, Wijhe en buitengebied). Omdat Olst-Wijhe niet beschikt over een dergelijk burgerpanel, zijn mensen daar per brief aangeschreven om de vragenlijst digitaal in te vullen. Op verzoek was het ook mogelijk om schriftelijke vragenlijst in te vullen. Om de respons een extra stimulans te geven is er in Olst-Wijhe een herinneringsbrief gestuurd. In totaal hebben 242 respondenten een bruikbare vragenlijst ingevuld.

Respondenten vonden het een lastige vragenlijst. Dit blijkt uit het feit dat er 561 mensen aan de vragenlijst zijn begonnen, maar deze uiteindelijk niet hebben afgemaakt. Ook merkten respondenten op dat de lijst als lastig werd ervaren.

Van zowel Zwolle als Olst-Wijhe bestaat de steekproefpopulatie voor ongeveer de ene helft uit mannen en de andere helft uit vrouwen. In Zwolle is deze verdeling 49 procent man tegenover 51 procent vrouw. In Olst-Wijhe is dit 46 procent man tegenover 54 procent vrouw. Er zijn weinig respondenten in de categorie van 18 t/m 24 jaar (Zwolle 2,5% en Olst-Wijhe 4,1%). De meeste respondenten bevinden zich in de leeftijdscategorie 45 t/m 65 jaar (Zwolle 44% en Olst-Wijhe 43%). Verder zijn de meeste respondenten werkzaam (Zwolle 57% en Olst-Wijhe 56%) of gepensioneerd (Zwolle 29% en Olst-Wijhe 28%). Ook zijn de meeste respondenten fysiek gezond (Zwolle 81% en Olst-Wijhe 79%). De meeste respondenten hebben middelbaar beroepsonderwijs (Zwolle 26% en Olst-Wijhe 41%) of hoger beroepsonderwijs (Zwolle 45% en Olst-Wijhe 22%) genoten. Tot slot komen in Zwolle de meeste respondenten uit de buurten Schelle (16%), Stadhagen (15%) en AA-landen (14%). De minste respondenten in Zwolle komen uit het dorp Windesheim (1%) en de buurten Spoolde (1%) en Wythmen (1%). In Olst-Wijhe komen de meeste respondenten uit Wijhe (38%) en de minste respondenten uit Olst (31%). Zie voor een totaaloverzicht van de steekproefpopulatie bijlage 5.

De steekproefpopulatie is beperkt representatief voor de totale bevolking. Dit komt doordat bepaalde kenmerken van de steekproefpopulatie in mindere mate overeenkomen met kenmerken van de onderzoekspopulatie. Zo bevat bijvoorbeeld de steekproefpopulatie in de leeftijdscategorie 18 t/m 24 jaar in Zwolle 2,5 procent en in Olst-Wijhe 4,1 procent. In de onderzoekspopulatie is dit in 2011 voor Zwolle 9,9 procent (Zwolle, 2011). In 2010 was dit voor Olst-Wijhe (categorie 20 t/m 24) 4,8 procent (Olst-Wijhe, 2010). Kortom, de jongeren zijn ondervertegenwoordigd, maar dit kan komen doordat deze categorie in het burgerpanel ook relatief klein is (12,4% op basis van gegevens onderzoeksafdeling gemeente Zwolle). Een andere reden kan zijn dat het onderwerp jongeren minder aanspreekt en dat deze daarom niet hebben meegedaan aan de enquête. Er zijn meerdere variabelen (leeftijd, opleidingsniveau e.d.) van de steekproefpopulatie die in meer of mindere mate afwijken van de onderzoekspopulatie. Hiermee dienen lezers rekening te houden bij het interpreteren van de onderzoeksresultaten.

In de tabellen en figuren in deze rapportage staat steeds een vermelding 'N= [getal]'. Dit getal staat voor het aantal respondenten dat de betreffende vraag heeft ingevuld. De N verschilt steeds omdat niet alle vragen door evenveel respondenten zijn ingevuld. Dit komt vanwege een routing in de vragenlijst. Dit houdt in dat de antwoorden van respondenten in de vragenlijst van invloed zijn geweest op de vervolgvragen die aan hen zijn gesteld. Een andere reden waarom de N verschilt, is omdat sommige respondenten bepaalde vragen niet hebben ingevuld.

Enkele tabellen tonen vier fasen(voorkomen, voorbereiden, tijdens en na). Per fase verschilt het aantal respondenten. De genoemde N refereert naar de fase waarop de meeste respondenten hebben geantwoord. Het verschil van aantallen respondenten per fase is gering (vaak <1%) Daarom is gekozen deze verschillen niet te benoemen om zo de tabellen overzichtelijk te houden. De genoemde percentages zijn gebaseerd op het aantal keren dat respondenten deze vraag konden beantwoorden. Het aantal keren dat een respondent kon antwoorden verschilt. Dit verschil is ontstaan door de routing in de vragenlijst.

1.7 Leeswijzer

Het rapport is opgebouwd uit een deel voor Zwolle en een deel voor Olst-Wijhe. Voor de vindplaats van informatie over Zwolle zie tabel 1.2.

Hoofdstuk	Paragraaf	Pagina
2. Subjectieve risicobeoordeling fysieke veiligheid	2.1 Beoordeling fysieke risico's Zwolle	7
3. Zelfredzaamheid	3.1 Kennis, taakopvatting, gedrag Zwolle	11
4. Sociale cohesie en sociaal kapitaal	4.1 Sociale cohesie Zwolle en Olst-Wijhe	18
	4.2 Sociaal Kapitaal Zwolle	19
5. Conclusie		25

Tabel 1.1

Voor de vindplaats van informatie over Olst-Wijhe zie tabel 1.3.

Hoofdstuk	Paragraaf	Pagina
2. Subjectieve risicobeoordeling fysieke veiligheid	2.2 Beoordeling fysieke risico's Olst-Wijhe	9
3. Zelfredzaamheid	3.2 Kennis, taakopvatting, gedrag Olst-Wijhe	14
4. Sociale cohesie en sociaal kapitaal	4.1 Sociale cohesie Zwolle en Olst-Wijhe	18
	4.3 Sociaal Kapitaal Olst-Wijhe	21
5. Conclusie		25

Tabel 1.2

2. SUBJECTIEVE RISICOBEOORDELING FYSIEKE VEILIGHEID

2.1 Beoordeling fysieke risico's Zwolle

Tabel 2.1 geeft een beeld van de beoordeling van fysieke risico's door respondenten in Zwolle. Bovenaan in het overzicht staat het risico dat de respondenten als het meest waarschijnlijke beoordelen: een verkeersongeluk met 38,8 procent. Onderaan staat het risico dat respondenten als minst waarschijnlijk beoordelen: snelverspreidende dierziekte met 4,2 procent.

Over het algemeen schatten respondenten de kans klein dat ze worden bedreigt door een fysiek risico. De meeste risico's (14 van de 17) worden namelijk door een relatief klein gedeelte van de respondenten (<20%) behoorlijk tot groot geschat.

Van de 17 risico's zijn er zeven risico's waarvan tien procent of meer van de respondenten de kans op dit risico *behoorlijk tot groot* schat. Twee van deze risico's zijn door de Veiligheidsregio IJsselland geprioriteerd, namelijk 'paniek in een grote groep mensen' en 'brand'. Van vier geprioriteerde risico's schat minder dan tien procent van de respondenten de kans behoorlijk tot groot. Het gaat hier om de risico's 'snelverspreidende ziekte', 'geen of vervuild water', 'overstroming' en 'snelverspreidende dierziekte'. Er is dus verschil tussen de door de regionale overheid geprioriteerde risico's en de risicoschatting van burgers in de regio.

Risico	Percentage behoorlijk tot grote geschatte kans (N=2409)
Verkeersongeluk op de weg	38,8
Langere periode niet kunnen bellen en/of internetten	29,5
Lichamelijk ongeval	21,7
Geen elektriciteit	17
Extreem winterweer	14,6
Paniek in een grote groep mensen*	11,7
Brand*	11,1
Extreem zomerweer	9,8
Snelverspreidende ziekte*	9,2
Verkeersongeluk met gevaarlijke stoffen	7,9
Geen of vervuild water*	7,8
Overstroming*	7,8
Auto te water	6,5
Gasexplosie	6,4
Treinongeluk met gevaarlijke stoffen	6,4
Giftige stof uit een fabriek	5,6
Snelverspreidende dierziekte*	4,2

*=*geprioriteerd risico door de Veiligheidsregio IJsselland*

Tabel 2.1

Diagram 2.2 geeft een beeld van de risicobeoordeling van fysieke risico's van respondenten in Zwolle. Dit laat zien welk percentage van de respondenten de kans op een risico klein, matig, behoorlijk of groot schat. Zo is bijvoorbeeld te zien dat weinig respondenten (11.1%) de kans op brand behoorlijk tot groot schat, maar dat veel respondenten (49,6%) de kans op dit risico matig schatten.

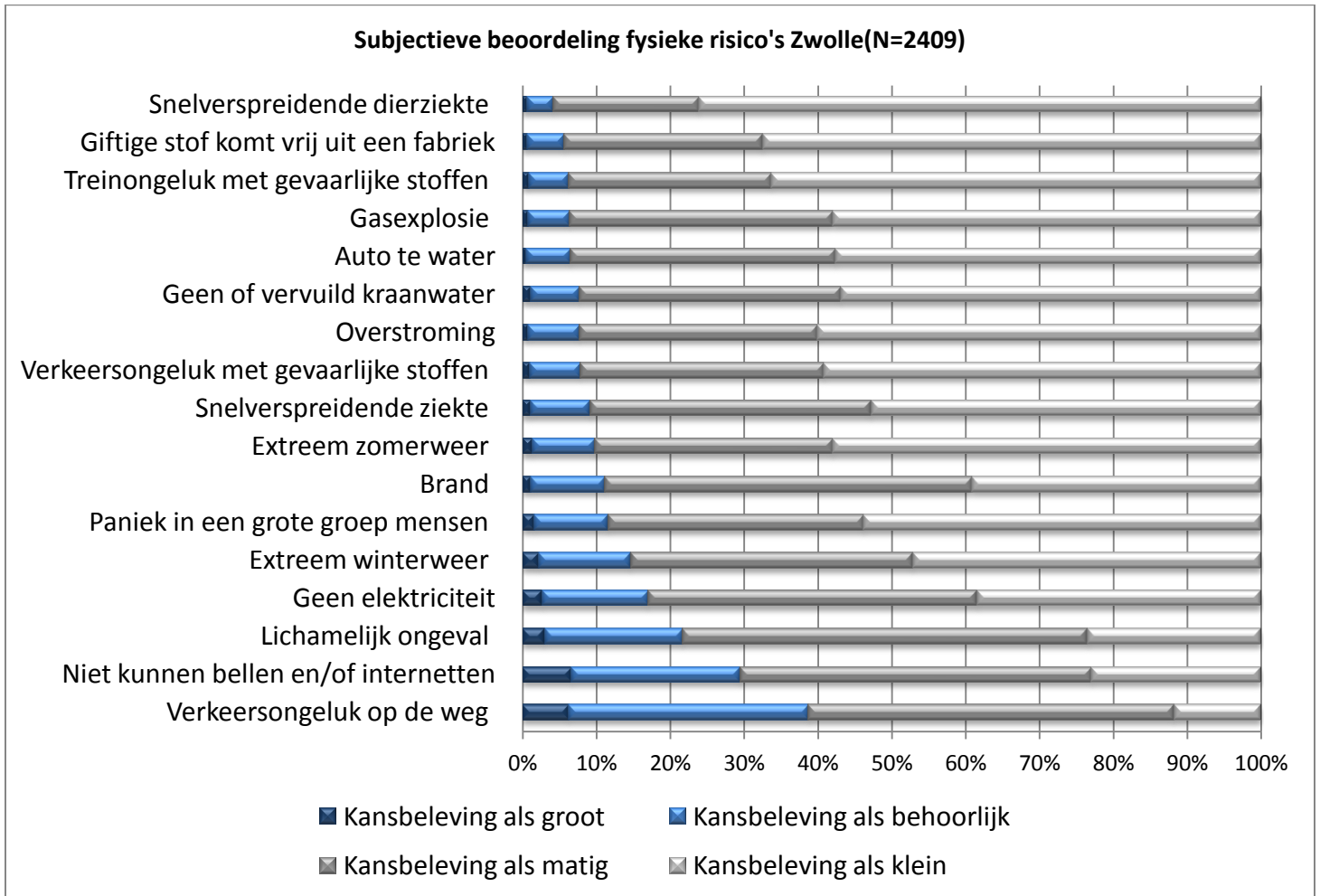

Diagram 2.2

2.2 Beoordeling fysieke risico's Olst-Wijhe

Tabel 2.3 geeft een beeld van de subjectieve beoordeling van fysieke risico's door respondenten in Olst-Wijhe. Bovenaan in het overzicht staat het risico dat de respondenten als het meest waarschijnlijke beoordelen: een verkeersongeluk met 34,3 procent. Onderaan staat het risico dat respondenten als minst waarschijnlijk beoordelen: gasexplosie met 2,1 procent.

Over het algemeen schatten respondenten de kans klein dat ze worden bedreigt door een fysiek risico. De meeste risico's (13 van de 17) worden namelijk door een relatief klein gedeelte van de respondenten (<20%) behoorlijk tot groot geschat.

Van de 17 risico's, zijn er acht risico's waarvan tien procent of meer van de respondenten de kans op dit risico *behoorlijk tot groot* schat. Twee van deze risico's zijn door de Veiligheidsregio IJsselland geprioriteerd, namelijk 'overstroming' en 'brand'. Van vier geprioriteerde risico's schat minder dan tien procent van de respondenten de kans behoorlijk tot groot. Dit gaat om de risico's 'snelverspreidende dierziekte', 'paniek in een grote groep mensen', 'snelverspreidende ziekte' en 'geen of vervuild water'. Er bestaat dus een verschil tussen de geprioriteerde risico's en de risicobeoordeling van respondenten.

Risico	Percentage behoorlijk tot grote geschatte kans (N=242)
Verkeersongeluk op de weg	34,3
Langere periode niet kunnen bellen en/of internetten	26,4
Lichamelijk ongeval	21,1
Extreem winterweer	20,3
Overstroming*	13,7
Brand*	11,2
Auto te water	10,3
Geen elektriciteit	10,4
Snelverspreidende dierziekte*	8,7
Paniek in een grote groep mensen*	8,7
Snelverspreidende ziekte*	7,4
Extreem zomerweer	6,6
Geen of vervuild water*	5,4
Verkeersongeluk met gevaarlijke stoffen	5,3
Treinongeluk met gevaarlijke stoffen	4,1
Giftige stof uit een fabriek	3,7
Gasexplosie	2,1

*=geprioriteerd risico door de Veiligheidsregio IJsselland

Tabel 2.3

Diagram 2.4 geeft een beeld van de beoordeling van fysieke risico's van respondenten in Olst-Wijhe. Dit laat zien welk percentage van de respondenten de kans op een risico klein, matig, behoorlijk of groot schat. Zo is bijvoorbeeld te zien dat weinig respondenten (8,7%) de kans op een snelverspreidende dierziekte behoorlijk tot groot schat, maar dat meer respondenten (24,1%) de kans op dit risico matig schatten.

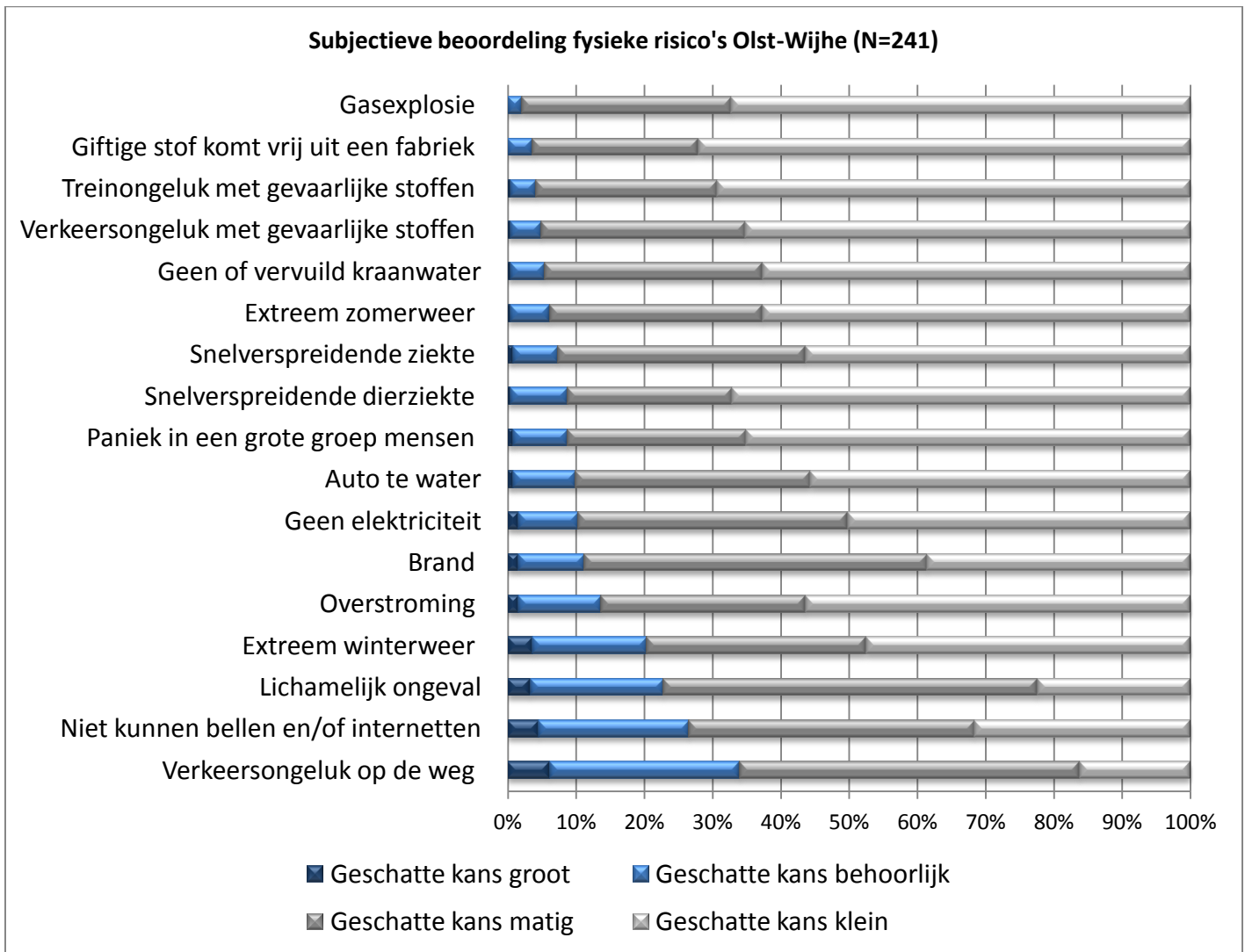

Diagram 2.4

3. ZELFREDZAAMHEID

Respondenten zijn bevraagd op hun taakopvatting, kennis en gedrag over zelfredzaamheid. Hierbij is onderscheid gemaakt in de verschillende fasen van de veiligheidsketen: voorkomen (proactie en preventie), voorbereiden (preparatie), tijdens (repressie) en nazorg (herstel). Deze eerste deelrapportage geeft een algemeen beeld zonder specificatie naar risico's. Omdat de mate van taakopvatting, kennis en gedrag per risico kan verschillen is het goed om te weten dat onderstaande informatie algemene, maar beperkt genuanceerde informatie is.

3.1 Kennis, taakopvatting, gedrag Zwolle

Kennis

Diagram 3.1 geeft een beeld van in hoeverre respondenten in Zwolle weten wat zij kunnen doen in de verschillende fasen van de veiligheidsketen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen respondenten die niet weten hoe te handelen (inclusief respondenten die hebben aangegeven dat het niet mogelijk is om dat te weten), gedeeltelijk weten hoe te handelen en wel weten hoe te handelen.

Uit diagram 3.1 blijkt dat er in elke fase een klein deel (23% tot 40%) van de respondenten is die zegt volledig te weten wat zij kunnen doen. In elke fase zegt het merendeel van de respondenten dus niet (17% tot 36%) of slechts gedeeltelijk (40% tot 43%) te weten wat zij kunnen doen. In sterkere mate zeggen respondenten te weten wat zij kunnen doen tijdens (40%) het risico dan in de fasen voorkomen (23%), voorbereiden (33%) en nazorg (28%).

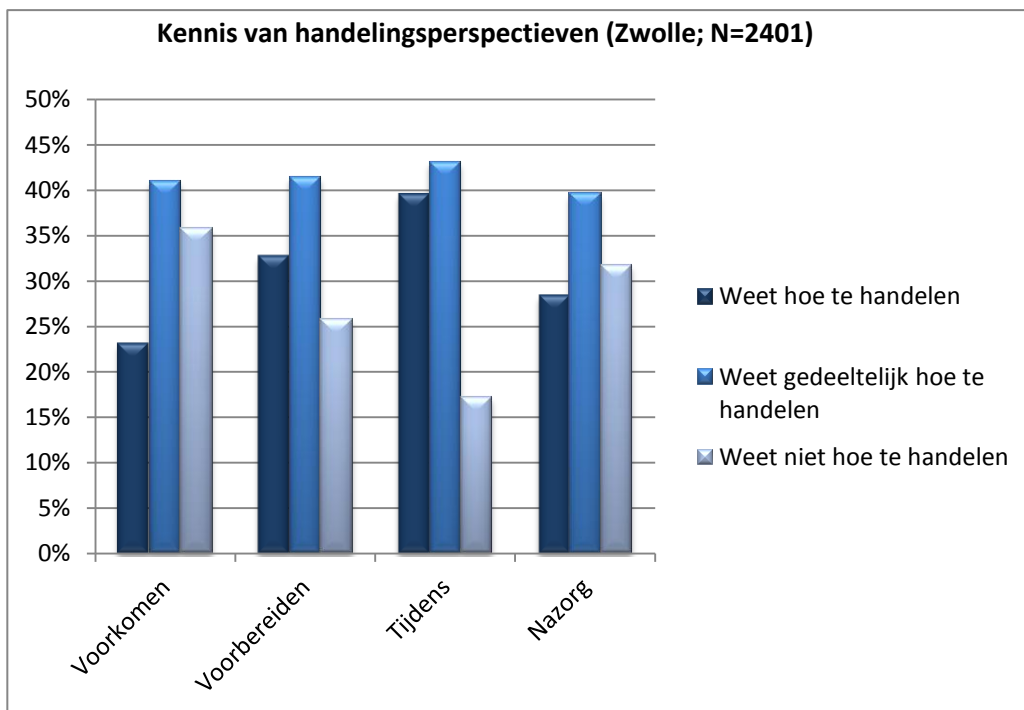

Diagram 3.1

Taakopvatting

Diagrammen 3.2 en 3.3 geven een beeld in hoeverre respondenten zeggen wie er een taak heeft in de verschillende fasen van de veiligheidsketen voor henzelf (diagram 3.2) en buurtbewoners (3.3). Respondenten hebben hierbij kunnen kiezen uit een taak voor henzelf, buurtbewoners, hulpdiensten/overheid en bedrijven.

Uit beide diagrammen blijkt dat een aanzienlijk deel van de respondenten (34% tot 73%) in Zwolle vinden dat de hulpdiensten en overheid in alle fasen van een noodsituatie voor zowel henzelf als anderen een taak heeft. Niet geheel verassend vinden de meeste respondenten (73% en 74%) dat de hulpdiensten en overheid tijdens een ongeval, ramp of crises een taak hebben. Ook vinden veel respondenten (62% en 63%) dat de hulpdiensten en overheid een taak hebben in de nazorg. De meeste respondenten (56% en 62%) vinden dat zij zelf een taak hebben in het voorkomen en voorbereiden op een ongeval, ramp of crises voor henzelf (diagram 3.2). In het voorkomen en voorbereiden van risico's voor henzelf is er volgens weinig respondenten (9% en 6%) een taak weggelegd voor buurtbewoners (diagram 3.2).

In relatie tot buurtbewoners zien respondenten (15% tot 37%) in alle fasen hun eigen taak gering (diagram 3.3). Wanneer een buurtbewoner een risico daadwerkelijk overkomt, vindt 37 procent van de respondenten dat zij een taak hebben om deze buurtbewoner te helpen (diagram 3.3).

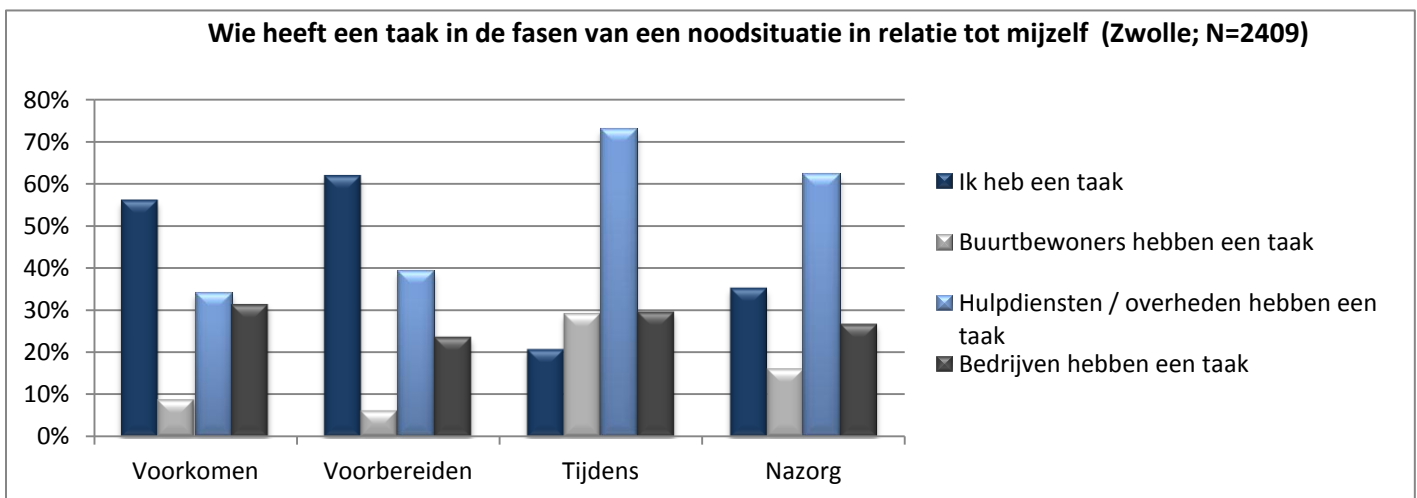

Diagram 3.2

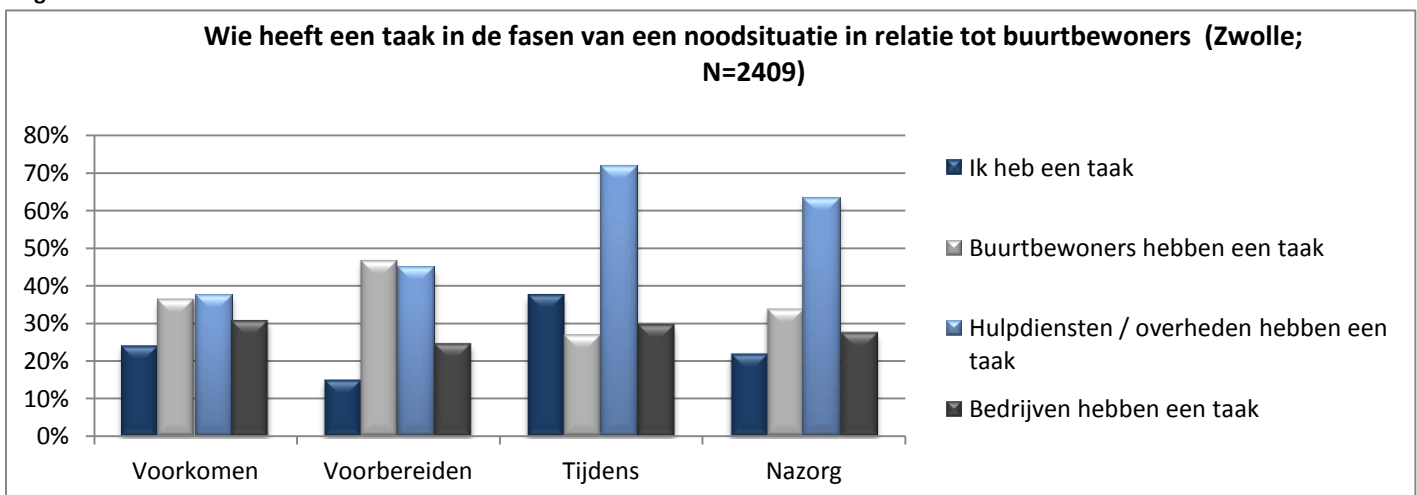

Diagram 3.3

Gedrag

Diagram 3.4 geeft een beeld van de mate van zelfredzaam gedrag van de respondenten in Zwolle in de verschillende fasen van de veiligheidsketen. Er is onderscheid gemaakt in hoeverre respondenten zelfredzaam zijn voor henzelf en voor anderen.

Bijna de helft van de respondenten (47%) zegt zich niet voor te bereiden op risico's. Als burgers zich niet voorbereiden, schatten zij de kans op het risico zo laag dat de inspanning van het treffen van voorbereidingen niet de moeite waard is, of denken burgers dat ze niet beschikken over effectieve voorbereidingsstrategieën (Helsloot en Van 't Padje, 2010: 29). De meerderheid van de respondenten (78%) zegt henzelf en buurtbewoners tijdens een ongeval, ramp of crises te redden. Deze bevinding komt overeen met andere onderzoeken (o.a. Stallings & Quarantelli, 1985; Dynes, 1994; Goltz en Tierney, 1997; Groenewegen-ter Morsche e.a., 2010).

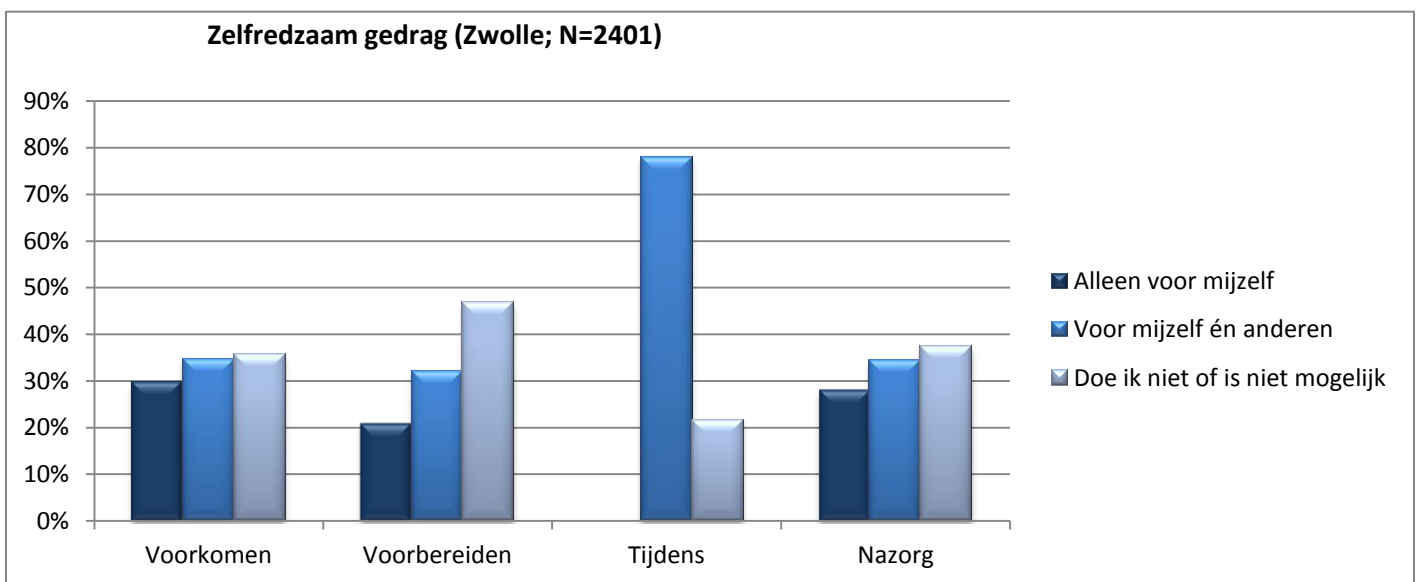

Diagram 3.4

3.2 Kennis, taakopvatting, gedrag Olst-Wijhe

Kennis

Diagram 3.5 geeft een beeld van in hoeverre respondenten in Olst-Wijhe weten wat zij kunnen doen in de verschillende fasen van de veiligheidsketen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen respondenten die niet weten hoe te handelen (inclusief respondenten die hebben aangegeven dat het niet mogelijk is om dat te weten), gedeeltelijk weten hoe te handelen en wel weten hoe te handelen.

Uit diagram 3.5 blijkt dat er in elke fase een klein deel (20% tot 36%) van de respondenten is die zegt volledig te weten wat zij kunnen doen. In elke fase zegt het merendeel van de respondenten dus niet (19% tot 37%) of slechts gedeeltelijk (38% tot 44%) te weten wat zij kunnen doen. In sterkere mate zeggen respondenten te weten wat zij kunnen doen tijdens (36%) het risico dan in de fasen voorkomen (20%), voorbereiden (28%) en nazorg (27%).

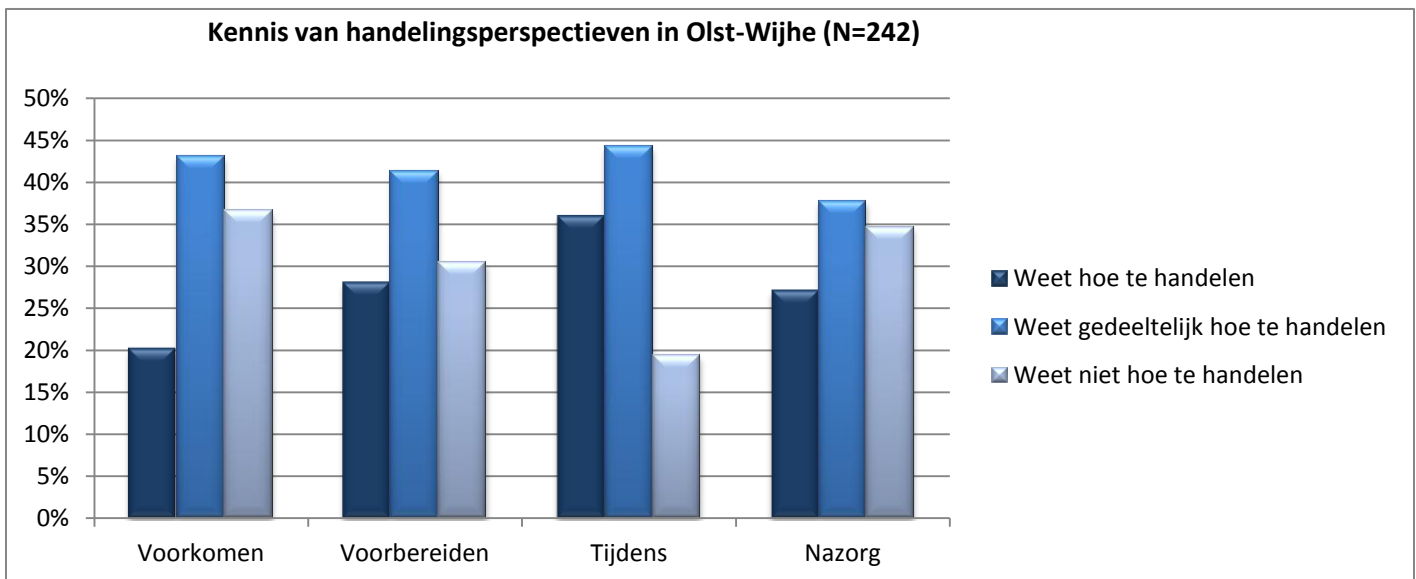

Diagram 3.5

Taakopvatting

Diagrammen 3.6 en 3.7 geven een beeld in hoeverre respondenten zeggen wie er een taak heeft in de verschillende fasen van een de veiligheidsketen voor henzelf (diagram 3.6) en buurtbewoners (3.7). Respondenten hebben hierbij kunnen kiezen uit een taakverdeling tussen henzelf, buurtbewoners, hulpdiensten/overheid en bedrijven.

Uit beide diagrammen blijkt dat een aanzienlijk deel van de respondenten (35% tot 76%) in Olst-Wijhe vinden dat de hulpdiensten en overheid in alle fasen van een noodsituatie voor zowel henzelf als anderen een taak heeft. Niet geheel verassend is dat de meeste respondenten (76%) vinden dat de hulpdiensten en overheid tijdens een ongeval, ramp of crises een taak hebben. Ook vinden veel respondenten (69% en 70%) dat de hulpdiensten en overheid een taak hebben in de nazorg. De meeste respondenten (55% en 56%) vinden dat ze zelf een taak hebben in het voorkomen en voorbereiden op een ongeval, ramp of crises voor henzelf (diagram 3.6). In het voorkomen en voorbereiden van risico's voor henzelf is er volgens weinig respondenten (9% en 6%) een taak weggelegd voor buurtbewoners (diagram 3.6).

In relatie tot buurtbewoners zien respondenten (14% tot 36%) in alle fasen hun eigen taak gering (diagram 3.7). Wanneer een buurtbewoner een risico daadwerkelijk overkomt, vind 36 procent van de respondenten dat ze een taak hebben om deze buurtbewoner te helpen (diagram 3.7).

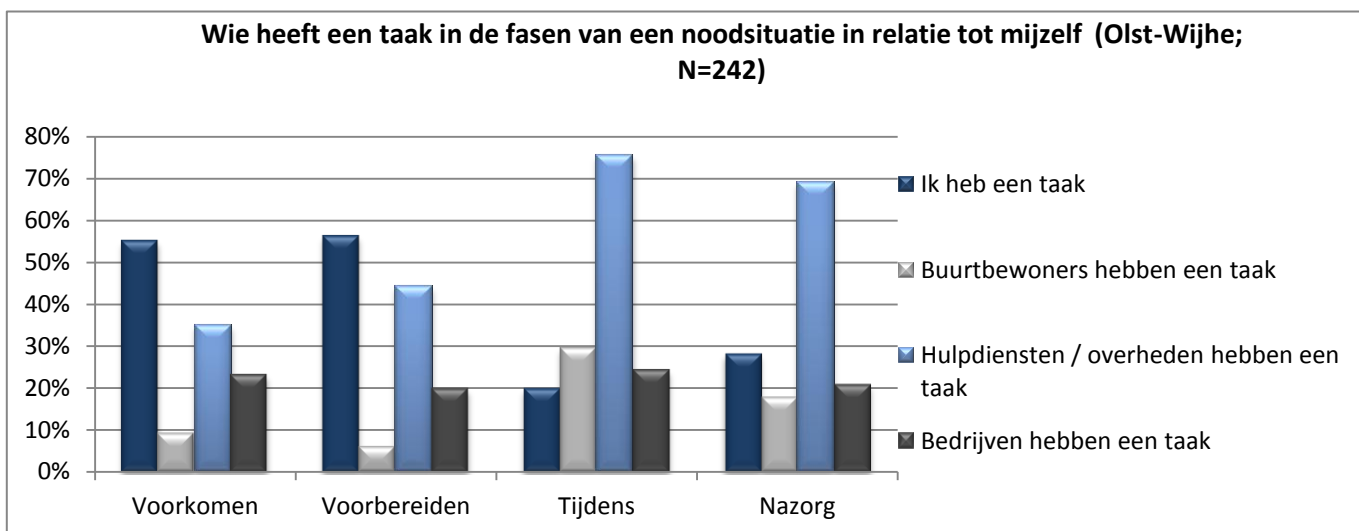

Diagram 3.6

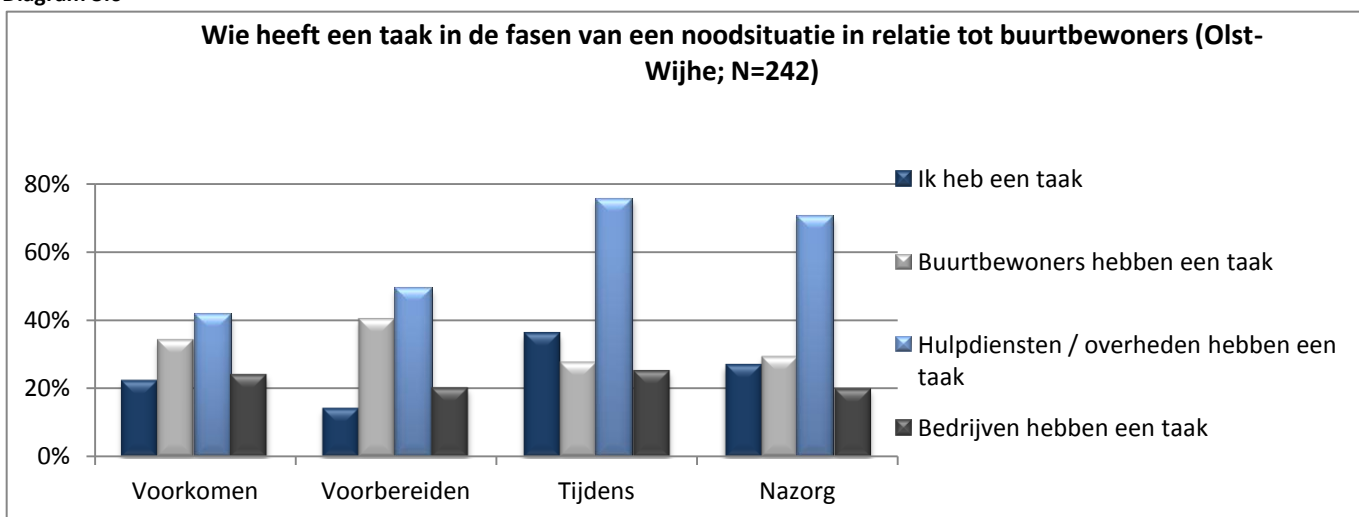

Diagram 3.7

Gedrag

Diagram 3.8 geeft een beeld van de mate van zelfredzaam gedrag van de respondenten in Olst-Wijhe in de verschillende fasen van de veiligheidsketen. Er is onderscheid gemaakt in hoeverre respondenten zelfredzaam zijn voor henzelf en voor anderen.

De helft van de respondenten (50%) zegt zich niet voor te bereiden op risico's. Zoals eerder vermeld, bereiden burgers zich niet voor als zij de kans op het risico zo laag schatten dat de inspanning van het treffen van voorbereidingen niet de moeite waard is, of denken burgers dat ze niet beschikken over effectieve voorbereidingsstrategieën (Helsloot en Van 't Padje, 2010: 29). Het overgrote deel van de respondenten (82%) zegt henzelf en buurtbewoners tijdens een ongeval, ramp of crises te redden. Tevens eerder genoemd komt deze bevinding overeen met andere onderzoeken (o.a. Stallings & Quarantelli, 1985; Dynes, 1994; Goltz en Tierney, 1997; Groenewegen-ter Morsche e.a., 2010).

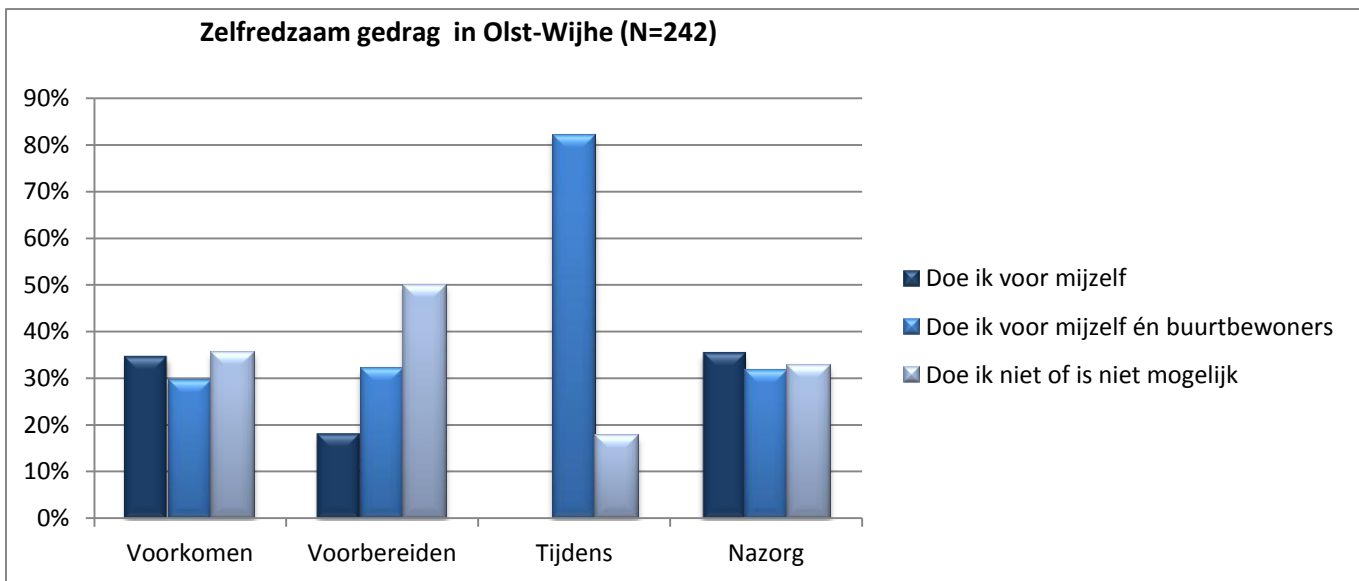

Diagram 3.8

3.3 Mogelijke verbanden kennis, taakopvatting en gedrag zelfredzaamheid

Omdat van de mate van kennis, taakopvatting en gedrag van zelfredzaamheid een schaalscore is berekend, is het mogelijk om deze variabelen tegen elkaar af te zetten. Lezers moeten zich realiseren dat het gaat om slechts een ogenschijnlijke samenhang en niet om statistisch aangetoonde verbanden.

Diagram 3.9 geeft een beeld van zelfredzaam gedrag in relatie tot de taakopvatting van zelfredzaamheid. Te zien is dat van de respondenten die meer dan gemiddeld vinden een eigen taak te hebben (N=137) er 51 procent meer zelfredzaam is. Van de respondenten die minder dan gemiddeld vinden een eigen taak te hebben (N=2047), is 17 procent meer zelfredzaam.

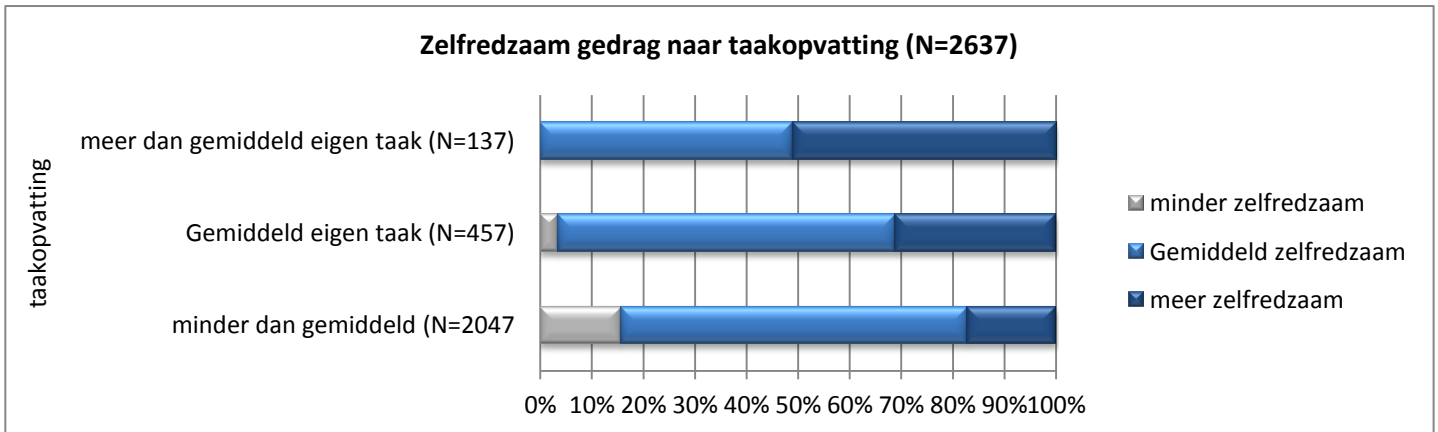

Diagram 3.9

Diagram 3.10 geeft een beeld van zelfredzaam gedrag in relatie tot de kennis om zelfredzaam te kunnen zijn. Te zien is dat van de respondenten die veel kennis hebben (N=536) 29 procent meer zelfredzaam is. Van de respondenten die weinig kennis hebben (N=702), is negen procent meer zelfredzaam.

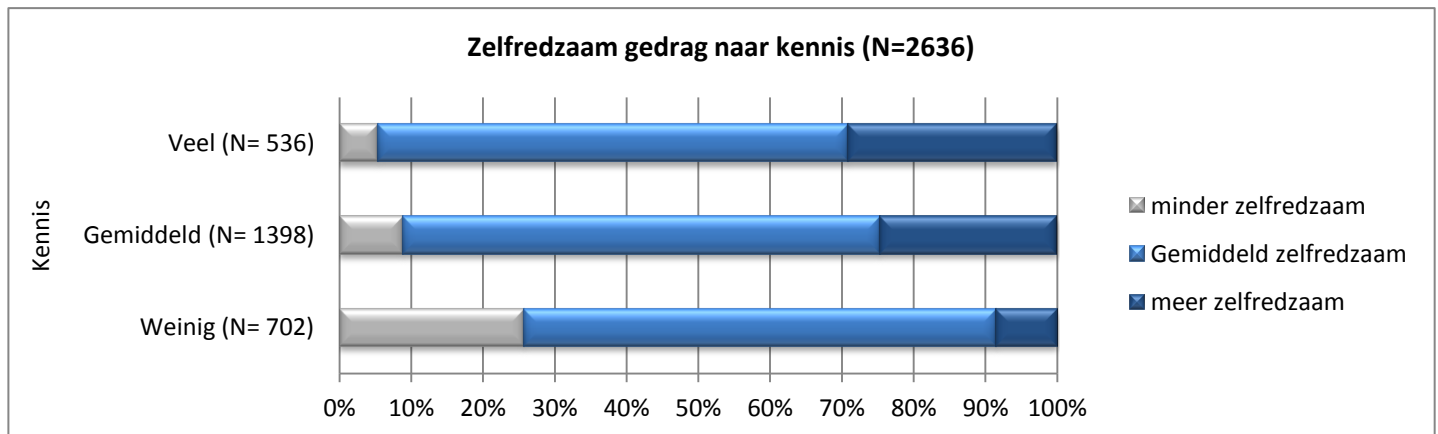

Diagram 3.10

4. SOCIALE COHESIE EN SOCIAAL KAPITAAL

4.1 Sociale cohesie Zwolle en Olst-Wijhe

Diagram 4.1 geeft een beeld van de sociale cohesie die respondenten ervaren in Zwolle en Olst-Wijhe. In Zwolle is deze sociale cohesie op wijkniveau in kaart gebracht. In Olst-Wijhe is dit gedaan aan de hand van drie gebieden (Olst-Boskamp, Wijhe-Boerhaar en Buitengebied Ols-Wijhe). Hoe hoger de score op y-as van het diagram (op een schaal van tien), hoe hoger de sociale cohesie in de betreffende wijk of plaats wordt beoordeeld.

Gemiddeld beoordelen respondenten in Zwolle de mate van sociale cohesie in hun buurt met een 6,4 (op een schaal van tien). Dit komt nagenoeg overeen met het landelijk gemiddelde van een 6,3 (CBS, 2011: 29). Respondenten afkomstig uit Diezerpoort en Holtenbroek beoordelen de sociale cohesie in hun buurt vergeleken met andere buurten in Zwolle het laagst (respectievelijk 5,3 en 5,5). Respondenten afkomstig uit Windesheim en Wythmen beoordelen de sociale cohesie in hun buurt vergeleken met andere buurten in Zwolle het hoogst (respectievelijk 7,3 en 8,2).

In Olst-Wijhe wordt sociale cohesie in hun buurt gemiddeld beoordeeld met een 7,1 (op een schaal van tien). Dit ligt 0,8 punt hoger vergeleken met het landelijke gemiddelde van een 6,3 (CBS, 2011: 29). Respondenten afkomstig uit Olst-Boskamp beoordelen de sociale cohesie in hun buurt vergeleken met andere buurten het laagst (6,8). Respondenten afkomstig uit het buitengebied van Olst-Wijhe (inclusief kleine kernen) beoordelen de sociale cohesie in hun buurt vergeleken met andere buurten het hoogst (7,4).

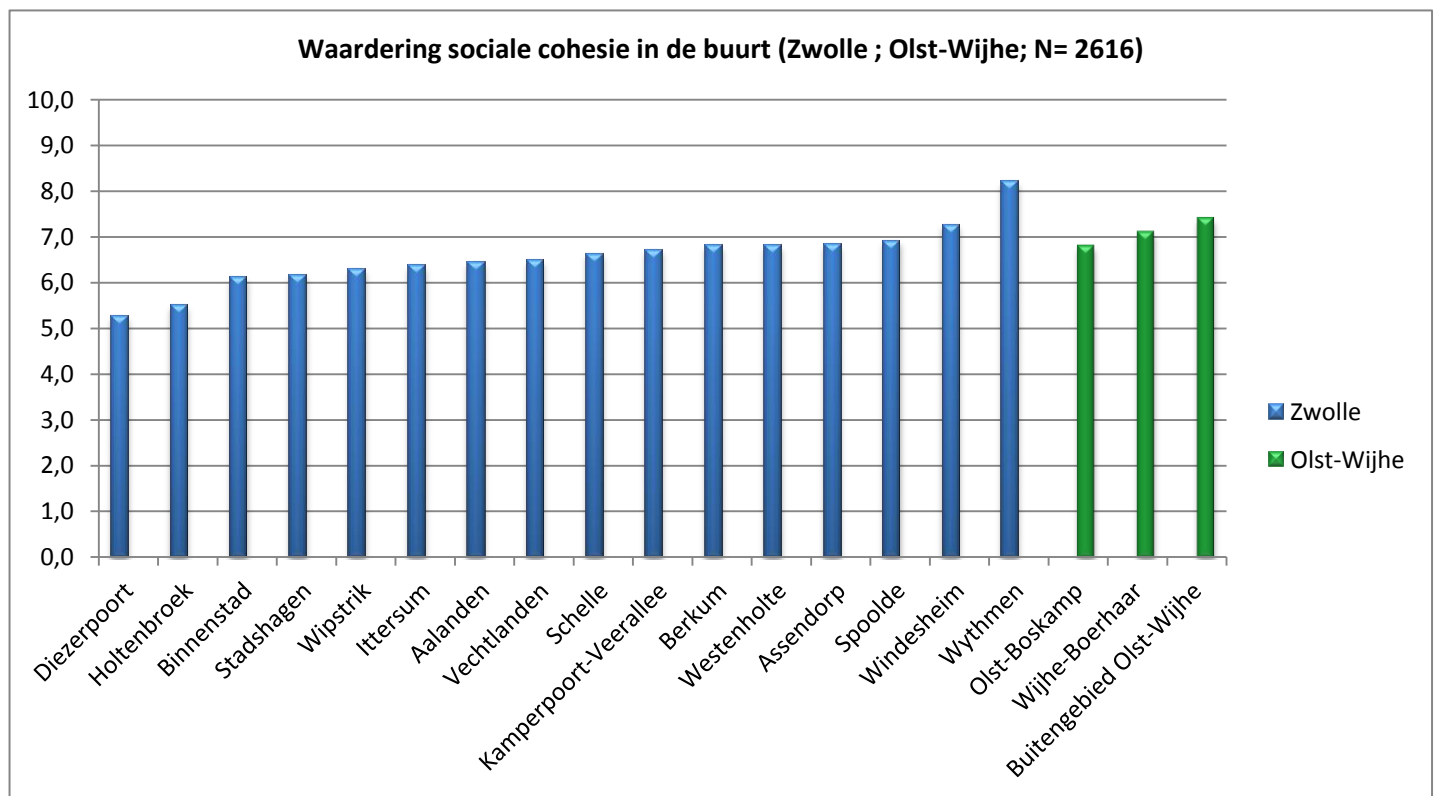

Diagram 4.1

4.2 Sociaal kapitaal Zwolle

Wat is sociaal kapitaal?

De mate van individueel sociaal kapitaal heeft te maken met in hoeverre een persoon over hulpmiddelen kan beschikken (op basis van zijn netwerk) waarover hij zelf niet beschikt (zie voor de definitie van sociaal kapitaal paragraaf 1.5). Bijvoorbeeld: stel als iemand niet weet welke voorbereidingen hij kan treffen in huis voor brand, dan beschikt diegene over sociaal kapitaal als hij iemand kent die hem daarin kan adviseren en helpen.

Sociaal kapitaal in Zwolle

Diagram 4.2 geeft een overzicht van: 1) de hoeveelheid respondenten die zeggen de bevraagde kennis, vaardigheid of eigenschap *wel* te bezitten, 2) de hoeveelheid respondenten die zeggen de bevraagde kennis, vaardigheid of eigenschap *niet* zelf te bezitten maar *wel* zo iemand kennen (= sociaal kapitaal) en 3) de hoeveelheid respondenten die zeggen de bevraagde kennis, vaardigheid of eigenschap *niet* zelf te bezitten en ook *niet* zo iemand kennen. Dit diagram geeft een selectie van bevraagde items (zie bijlage 3 voor een totaaloverzicht).

Het blijkt dat de meeste respondenten zeggen iemand te zijn met wie je kunt meerijden als dat nodig is (82%), die weet hoe je tijden een ramp op de hoogte blijft van actuele informatie van de overheid (79%) en weet wat je moet doen als er brand uitbreekt (90%). De minste respondenten zeggen iemand te zijn die verstand heeft van dijken (8%), bij de politie werkt bij de uniformdienst (2%) of het verkeer professioneel kan regelen (10%).

Bij drie items is te zien dat er relatief weinig respondenten zijn die de bevraagde kennis, vaardigheid of eigenschap bezitten, maar wel zo iemand kennen. Zo zegt 64 procent van de respondenten geen verstand te hebben van ict/telecom, maar 43 procent kent iemand die dat wel kan. 69 procent van respondenten heeft geen EHBO-en/of reanimatiediploma, maar 41 procent kent iemand die dat wel heeft. Tot slot zegt 77 procent van de respondenten geen verstand te hebben van elektrische leidingen en/of installaties, maar kent 45 procent iemand die dat wel heeft. Deze respondenten beschikken dus over sociaal kapitaal en de meerwaarde ervan wordt zichtbaar. Immers, de 'beperkingen' van mensen worden gecompenseerd met sociaal kapitaal. Het kennen van iemand in de nabije omgeving met een reanimatiediploma kan betekenisvol zijn tijdens een noodsituatie als een hartstilstand. Uit een eerder onderzoek in Nederland blijkt bijvoorbeeld dat helpende burgers tijdens calamiteiten vaak beschikken over een BHV of EHBO diploma (Groenewegen-ter Morsche e.a., 2010: 120).

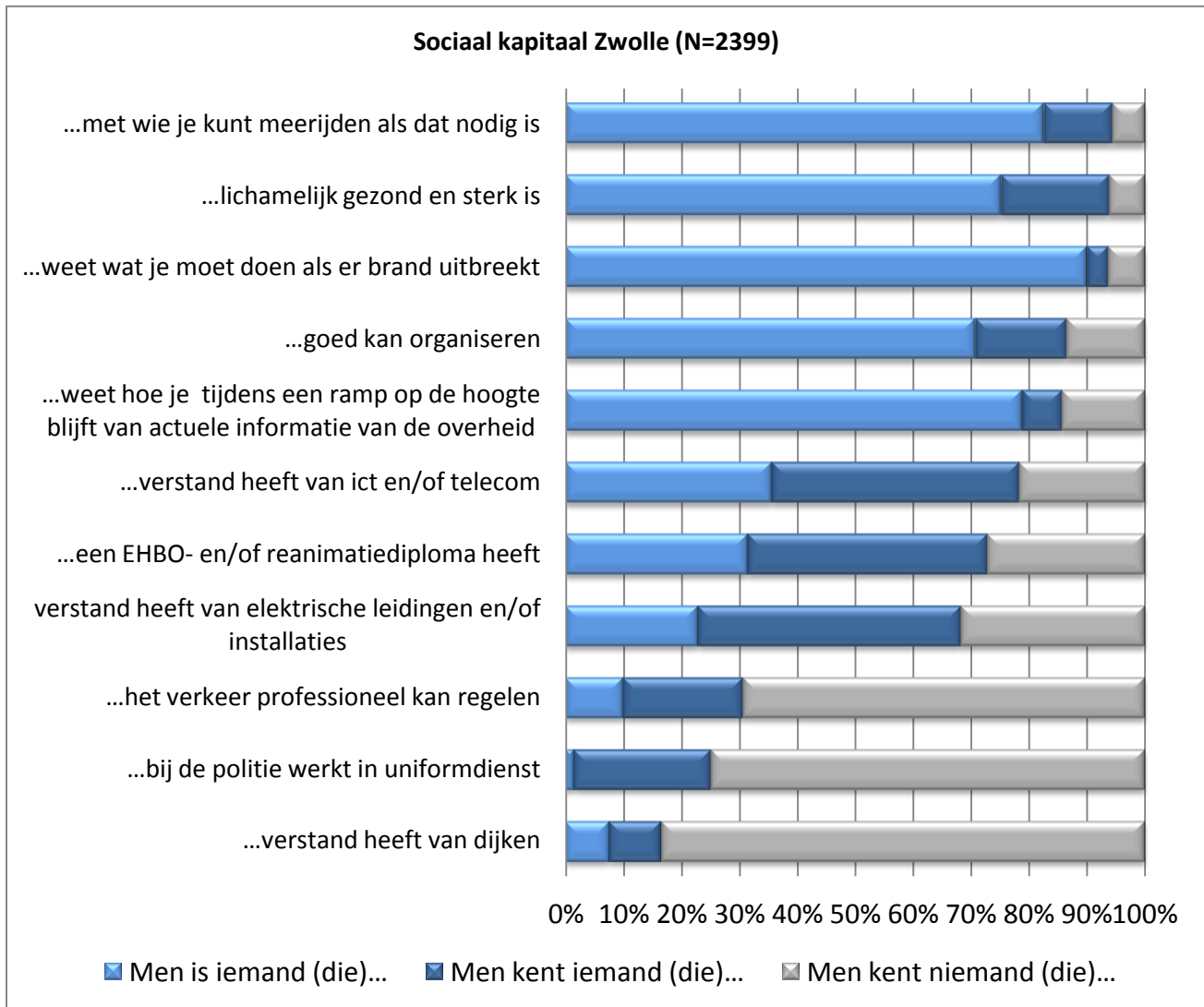

Diagram 4.2

4.3 Sociaal kapitaal Olst-Wijhe

Diagram 4.3 geeft een overzicht van: 1) de hoeveelheid respondenten die zeggen de bevroegde kennis, vaardigheid of eigenschap *wel* te bezitten, 2) de hoeveelheid respondenten die zeggen de bevroegde kennis, vaardigheid of eigenschap *niet* zelf te bezitten maar *wel* zo iemand kennen (= sociaal kapitaal) en 3) de hoeveelheid respondenten die zeggen de bevroegde kennis, vaardigheid of eigenschap *niet* zelf te bezitten en ook *niet* zo iemand kennen. Dit diagram geeft een selectie van bevroegde items (zie bijlage 4 voor een totaaloverzicht). In paragraaf 4.2 (eerste alinea) is een beknopte toelichting gegeven op het begrip sociaal kapitaal.

Uit diagram 4.3 blijkt dat de meeste respondenten zeggen anderen te laten meerijden als dat nodig is (86%), lichamelijk gezond en sterk te zijn (76%) en te weten wat zij moeten doen als er brand uitbreekt (88%). De minste respondenten zeggen iemand te zijn die bevoegd is om te vaccineren (7%), bij de politie werkt bij de uniformdienst (1%), het verkeer professioneel kan regelen (11%) of verstand heeft van dijken (11%).

Bij drie items is te zien dat er relatief weinig respondenten zijn die de bevroegde kennis, vaardigheid of eigenschap bezitten, maar wel zo iemand kennen. Zo zegt 73 procent van de respondenten geen verstand te hebben van ict/telecom, maar 43 procent kent iemand die dat wel kan. Er zijn 68 procent van respondenten die zeggen geen EHBO-en/of reanimatiediploma te hebben, maar 44 procent kent iemand die dat wel heeft. En tot slot zegt 80 procent van de respondenten geen verstand te hebben van elektrische leidingen en/of installaties, maar kent 52 procent iemand die daar wel verstand van heeft. Deze respondenten beschikken dus over sociaal kapitaal en de meerwaarde ervan wordt zichtbaar. Zoals reeds vermeld in paragraaf 4.2 kan het kennen van iemand in de nabije omgeving met een reanimatiediploma betekenisvol zijn tijdens een noodsituatie als een hartstilstand. Uit een eerder onderzoek in Nederland blijkt bijvoorbeeld dat helpende burgers tijdens calamiteiten vaak beschikken over een BHV- of EHBO-diploma (Groenewegen-ter Morsche e.a., 2010: 120).

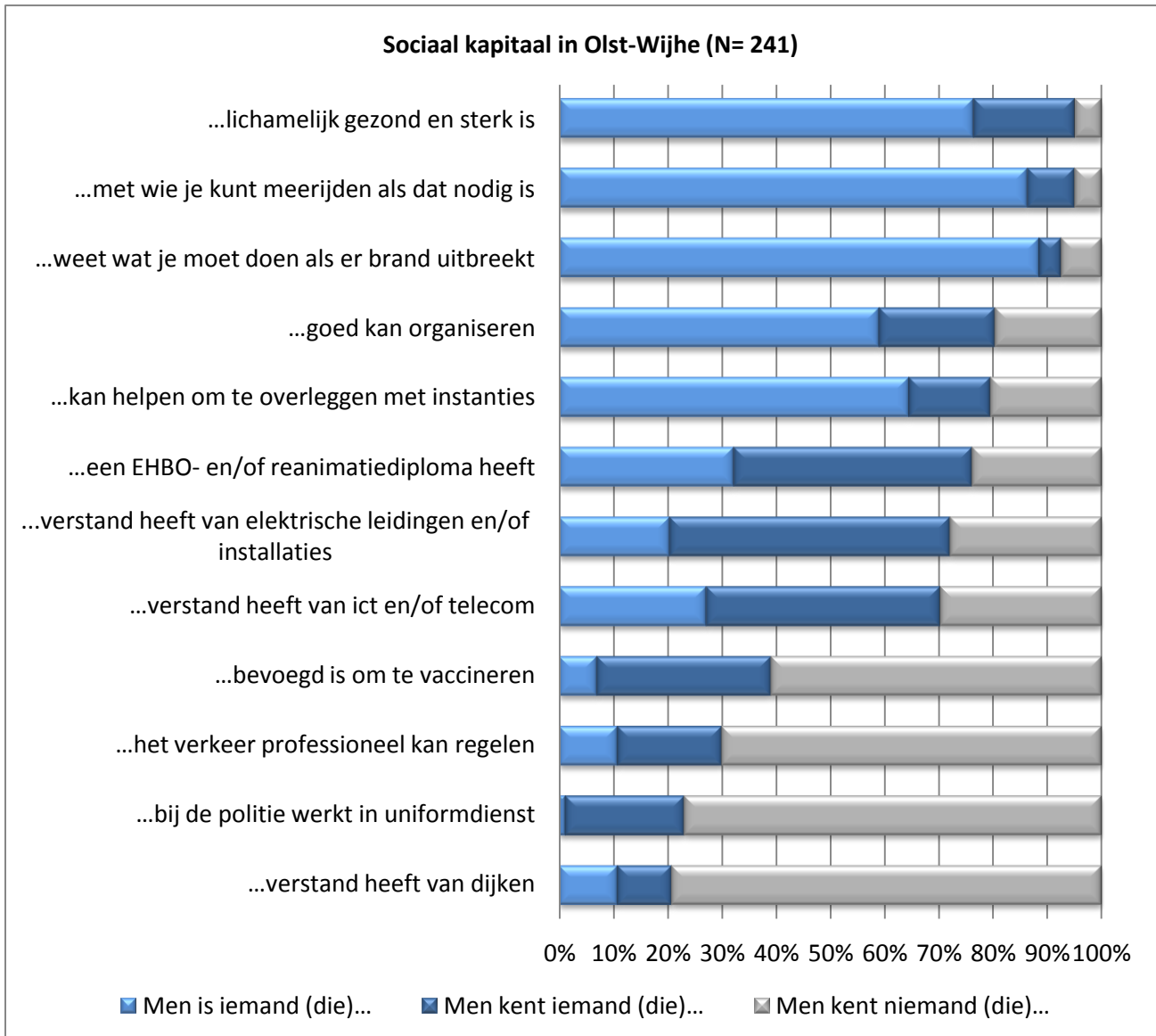

Diagram 4.3

4.4 Mogelijke verbanden sociale samenhang

In dit onderzoek staat de mogelijke relatie tussen sociale samenhang en de mate van zelfredzaamheid centraal. Van diverse variabelen is een schaalscore berekend. Zo is het mogelijk om deze (afhankelijke, y) variabelen af te zetten tegen (de onafhankelijke, x) variabele sociale cohesie. De mate van sociale cohesie is afgezet tegen de risicobeoordeling van fysieke risico's en de mate van kennis, taakopvatting en gedrag van zelfredzaamheid. Lezers moeten zich realiseren dat het gaat om slechts een ogenschijnlijke samenhang en niet om statistisch aangetoonde verbanden. Het kan bijvoorbeeld zijn dat er kleine verschillen worden geconstateerd die na statistische toetsing niet significant blijken te zijn.

Diagram 4.4 geeft een beeld van kennis in relatie tot sociale cohesie. Te zien is dat van de respondenten die de sociale cohesie hoog waarden (N=595) 26 procent veel kennis heeft om zelfredzaam te kunnen zijn. Van de respondenten die de sociale cohesie laag waarden (N=714) heeft 16 procent veel kennis om zelfredzaam te kunnen zijn.

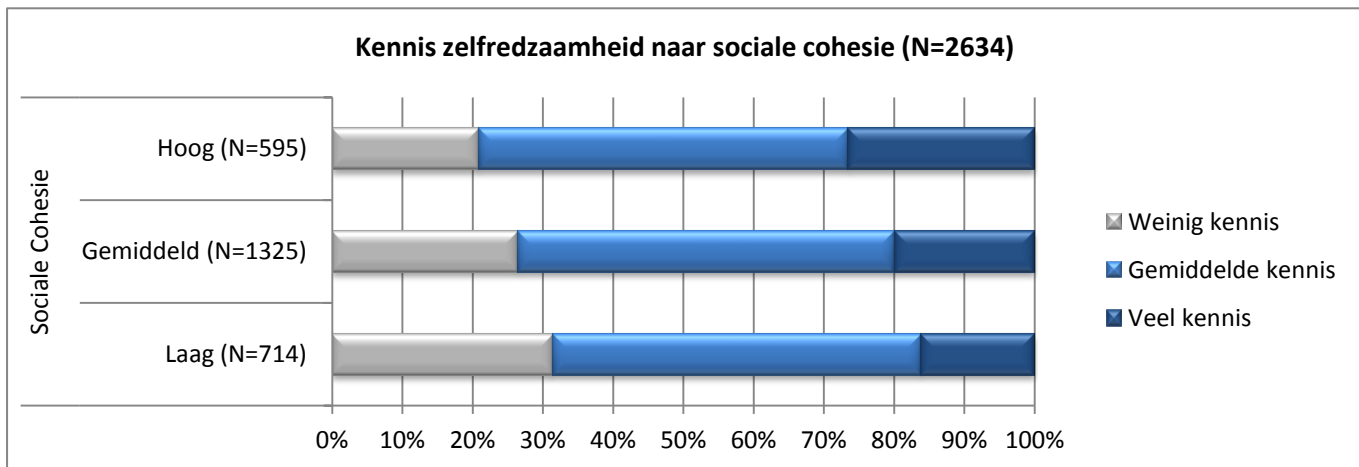

Diagram 4.4

Diagram 4.5 geeft een beeld van de taakopvatting van burgers tegenover buurtbewoners in relatie tot sociale cohesie. Te zien is dat van de respondenten die de sociale cohesie hoog waarden (N=595) zeven procent vindt een taak te hebben in het zelfredzaam zijn van buurtbewoners. Van de respondenten die de sociale cohesie laag waarden (N=714) zegt vier procent een taak te hebben in de zelfredzaamheid van buurtbewoners.

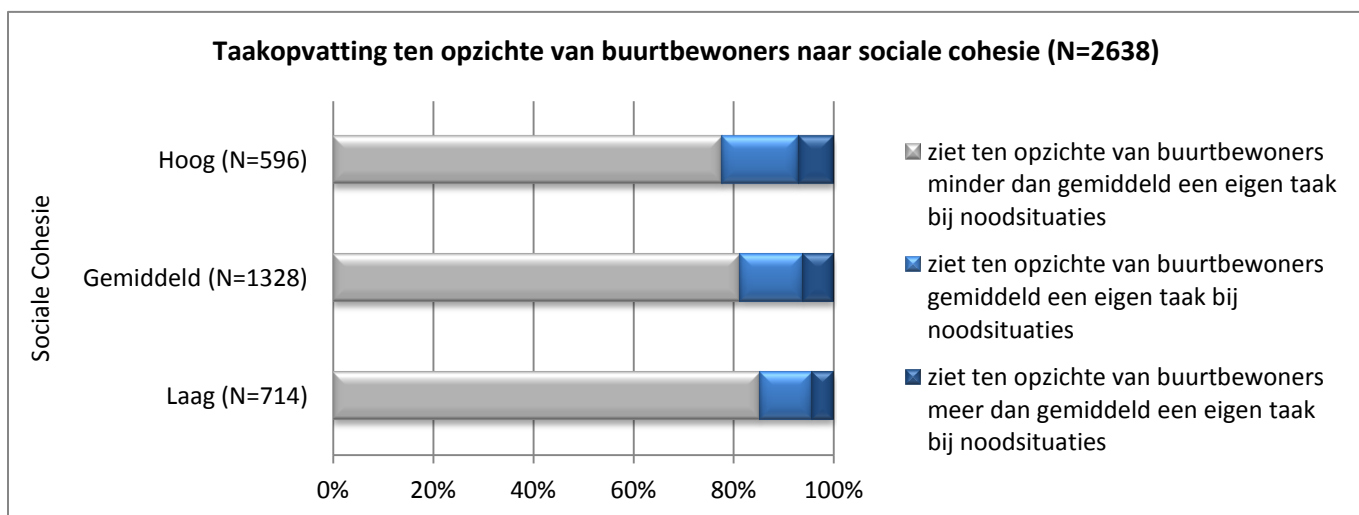

Diagram 4.5

Diagram 4.6 geeft een beeld van de mate van zelfredzaam gedrag in relatie tot de mate van sociale cohesie. Te zien is dat van de respondenten die de sociale cohesie hoog vinden (N=595) 90 procent gemiddeld tot behoorlijk zelfredzaam is. Van de respondenten die de sociale cohesie laag waarden (N=714) is 84 procent gemiddeld tot behoorlijk zelfredzaam.

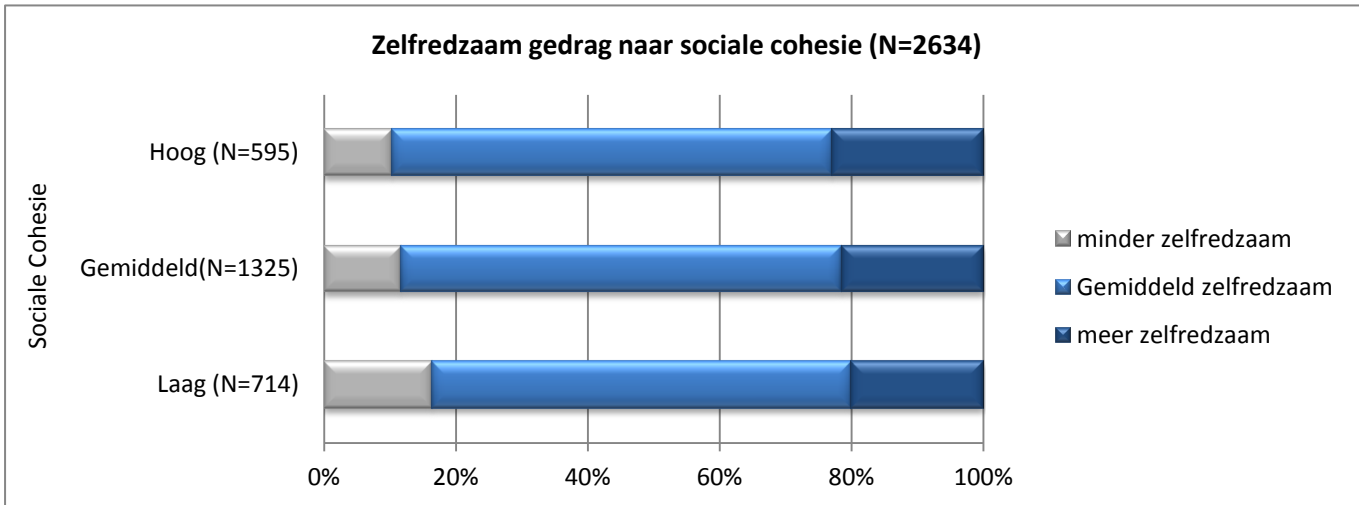

Diagram 4.6

Diagram 4.7 geeft een beeld van de beoordeling van fysieke risico's in relatie tot de mate van sociale cohesie. Te zien is dat van de respondenten die de sociale cohesie hoog waarden (N= 597) 53 procent de risico's laag schat. Van de respondenten die de sociale cohesie laag waarden (N=715) schat 39 procent de kans op risico's laag.

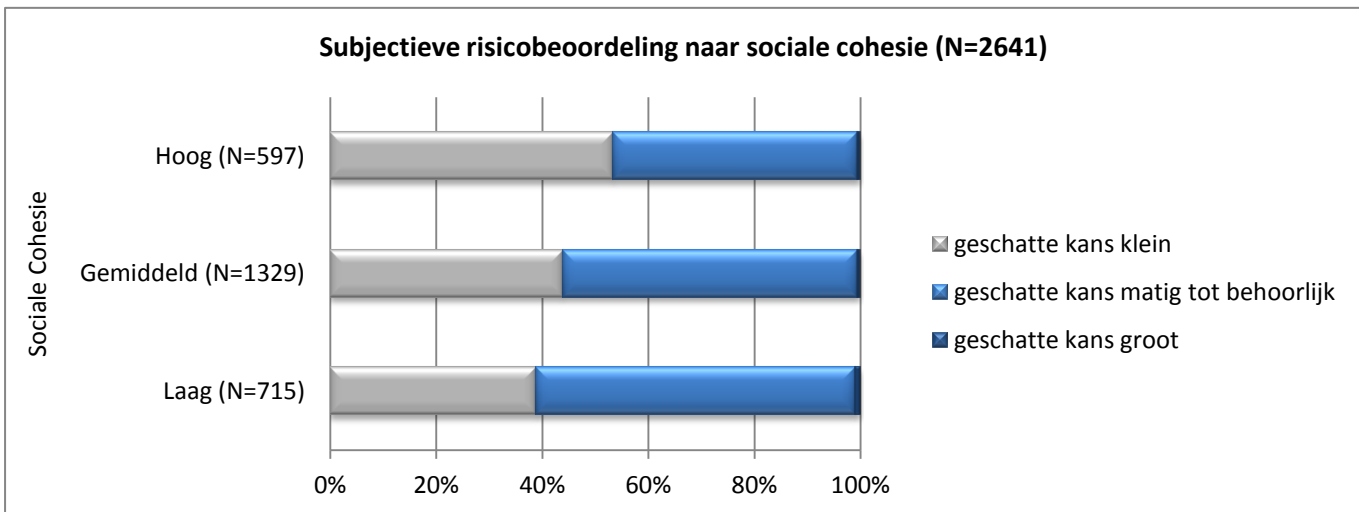

Diagram 4.7

5. CONCLUSIE

De eerste vraag in dit onderzoek is hoe bewoners van Zwolle en Olst-Wijhe tegen fysieke risico's aankijken. We stellen vast dat in zowel Zwolle als Olst-Wijhe de risicobeoordeling van de volgende risico's het grootst is: 'verkeersongeluk op de weg', 'langere periode niet kunnen bellen en/of internetten' en 'lichamelijk ongeval'. Van de door Veiligheidsregio IJsselland geprioriteerde risico's schatten de respondenten in Zwolle vooral 'paniek in grote groep mensen' en 'brand' als waarschijnlijk. In Olst-Wijhe zien onze respondenten vooral 'overstroming' en 'brand' als waarschijnlijke risico's. Er zijn ook risico's die wel door de Veiligheidsregio IJsselland zijn geprioriteerd, maar waarvan het merendeel (>80%) van de respondenten de kans klein tot matig schat. Dit zijn onder andere een 'snelverspreidende dierziekte' en 'geen of vervuild water'. Verder wordt een groot gedeelte van de bevraagde risico's kans klein tot matig geschat. Van tien risico's in Zwolle en van negen risico's in Olst-Wijhe schat 90% van de respondenten de kans op het risico klein tot matig.

De tweede vraag in dit onderzoek is hoe zelfredzaam inwoners van Zwolle en Olst-Wijhe zijn. We stellen vast dat een klein deel van de respondenten zowel in Zwolle (van 23% tot 40%) als in Olst-Wijhe (van 20% tot 36%) in elke fase van de veiligheidsketen (voorkomen, voorbereiden, tijdens en na) volledig weet wat zij kunnen doen. Over de taakopvatting tegenover zelfredzaamheid stellen we vast dat de meeste respondenten in Zwolle (56% en 62%) en Olst-Wijhe (55% en 56%) vinden dat zij zelf een taak hebben in het voorkomen van en voorbereiden op een noodsituatie. In relatie tot buurtbewoners zien respondenten in alle fasen zowel in Zwolle (15% tot 37%) als Olst-Wijhe (14% tot 36%) in mindere mate voor henzelf een rol weggelegd. Zowel voor henzelf als voor buurtbewoners vinden respondenten in Zwolle (34% tot 73%) en Olst-Wijhe (35% tot 76%) dat de hulpdiensten en overheid regelmatig in alle fasen een taak hebben. Wat betreft zelfredzaamheid stellen we vast dat een aanzienlijk aantal respondenten in zowel Zwolle (47%) als Olst-Wijhe (50%) zich niet voorbereid. Verder blijkt dat het grootste deel van de respondenten in zowel Zwolle (78%) als Olst-Wijhe (82%) andere mensen helpt tijdens een noodsituatie. Deze conclusie komt overeen met andere onderzoeken (o.a. Goltz en Tierney, 1997; Groenewegen-ter Morsche e.a., 2010). Ook stellen we vast dat de respondenten die vaker vinden zelf een taak te hebben of veel kennis hebben om zelfredzaam te kunnen zijn, meer zelfredzamer zijn dan mensen die minder vaak vinden zelf een taak te hebben of minder kennis hebben om zelfredzaam te kunnen zijn. Hierbij is de nuance dat het gaat om samenhang en niet om statistisch aangetoonde, laat staan oorzakelijke verbanden.

De derde vraag in dit onderzoek is wat de mate van sociale (buurt)cohesie is in Zwolle en Olst-Wijhe. In Zwolle waarderen onze respondenten de sociale cohesie in Windesheim (7,3) en Wythmen (6,4) het hoogst en in Diezerpoort (5,3) en Holtenbroek (5,5) het laagst. In Olst-Wijhe waarderen onze respondenten de sociale cohesie in het buitengebied (incl. kleine kernen) (7,4) het hoogst en in Olst-Boskamp (6,8) het laagst. Gemiddeld is de sociale cohesie in Zwolle een 6,4 en in Olst-Wijhe een 7,1. Het landelijk gemiddelde is een 6,3 (CBS, 2011: 29).

De vierde vraag in dit onderzoek is over welke vormen van sociaal kapitaal bewoners van Zwolle en Olst-Wijhe beschikken. Er zijn drie vormen sociaal kapitaal waarover veel respondenten beschikken. De eerste vorm is het verstand hebben van elektrische leidingen en of installaties (43%). De tweede vorm is het hebben van een EHBO- en/of reanimatiediploma (41% en 44%). De derde vorm is het verstand hebben van ict en/of telecom (45% en 52%). De genoemde percentages gaan over de respondenten die hebben aangegeven de vaardigheid niet zelf te kunnen. Zie voor een volledig overzicht bijlage drie en vier.

Aanvullend op de onderzoeksvragen stellen we vast dat respondenten die de sociale cohesie in hun buurt hoog vinden, henzelf vaker een taak in veiligheid toekennen dan respondenten die de sociale cohesie laag vinden. Ook stellen we vast dat respondenten die de sociale cohesie in hun buurt hoog vinden, meer kennis hebben, zelfredzamer zijn en fysieke

risico's kleiner schatten dan respondenten die de sociale cohesie laag vinden. Ook hier is wel de nuance dat het gaat om samenhang en niet om statistisch aangetoonde, laat staan oorzakelijke verbanden.

Tot slot kunnen we concluderen dat er een aantal uitdagingen in het verschiet liggen voor de Veiligheidsregio IJsselland in het stimuleren van de zelfredzaamheid. Een voorbeeld hiervan is dat veel fysieke risico's klein of matig worden geschat. Uit eerder onderzoek blijkt dat de risicobeoordeling van invloed is op de voorbereiding die burgers treffen (Helsloot en Van 't Padje, 2010). Mogelijk is de mate van risicobeoordeling ook van invloed op het feit dat de helft van de respondenten zich niet voorbereidt. Het is een hele uitdaging om die groep burgers te activeren. Een ander voorbeeld is dat veel respondenten (N=2047) vinden minder dan gemiddeld een eigen taak te hebben bij fysieke risico's. Maar juist deze categorie respondenten is minder zelfredzaam dan respondenten die vinden gemiddeld of meer dan gemiddeld een taak te hebben (zie paragraaf 3.3). Hoe activeer je burgers die vinden zelf geen taak te hebben? Mogelijk dat sociale cohesie en sociaal kapitaal hier een rol in kunnen spelen. Maar ook hier ontstaat de vraag hoe benut je sociale cohesie en sociaal kapitaal in wijken waar die juist minder aanwezig zijn? Mogelijk dat de toekomstige beleidsinitiatieven hier een antwoord op geven.

LITERATUURLIJST

- Boers, J., Van Steden, R., Boutellier, H. (2007) *Het effect van positieve en negatieve factoren op veiligheidsbeleving*, Tijdschrift voor Veiligheid 2008 (7) 3, pp. 34-52.
- Bourdieu P. (1985) *The forms of capital*, p. 241-258 in: J.G. Richardson (ed) (1985) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (1985), New York: Greenwood.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2011) *Integrale Veiligheidsmonitor 2010. Landelijke Rapportage*, Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- De Hart, J. (2002) *Theoretische uitgangspunten, conceptualisaties en doelstellingen*, p. 3-28 in: De Hart, J. (red.) (2002) *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Denkers, F. (1993) *Op eigen kracht onveiligheid de baas. De politie van pretentieuze probleemoplosser naar bescheiden ondersteuner*, Lelystad: Koninklijke Vermande BV.
- Dynes, R.R. (1994) *Situational altruism: Toward an explanation of pathologies in disaster assistance*, Paper presented at XIIIth World Congress of Sociology. Bielefeld, Germany.
- Dynes, R.R. (2005) *Community social capital as the primary basis for resilience*, preliminary paper #344, Delaware: University of Delaware, Disaster Research Center.
- Gemeente Olst-Wijhe (2010) *Olst-Wijhe in cijfers 2010*, Olst: Gemeente Olst-Wijhe.
- Goltz, J.D., Tierney, K.J. (1997) *Emergency Response: Lessons learned from the Kobe earthquake*. Delaware: University of Delaware, Disaster Research Center.
- Groenewegen-ter Morsche, K., Oberijé, N. Medeauteurs: Aulman, L., Leunk, M., Van Rooij, T., Van Rossum, W., De Ruwe, S., In 't Veld, M., Vos, W., Van de Weert, M. (2010) *Burgers bij de bestrijding van rampen: betrokken, beschikbaar, bekwaam*, Arnhem: Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid.
- Helsloot, I. en Van 't Padjé, B. (red.) (2010) *Zelfredzaamheid. Concepten, thema's en voorbeelden nader beschouwd*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Oberijé, N. en Tonnaer, C. (2008) *Hulpverleners en burgerhulp*, Arnhem: Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid Nibra.
- Perry, R.W. (2005) *Disaster, definitions and theory constructions*, p. 311-324 in: Perry, R.W., Quarantelli, E.L. (2005) *What is a disaster? New answers to old questions*, USA: Xlibris Corporation.
- Schuyt, K. (1997) *Sociale cohesie en sociaal beleid. Drie publiekscolleges in de Balie*, Amsterdam: stichting uitgeverij De Balie, 1997.
- Sievers, L. (2009) *Burgers als bondgenoten. Zelfredzaamheid en burgerparticipatie bij rampen en crises door samenwerking met de brandweer*, scriptie Masteropleiding Crises and Disastermanagement NIFV/NSOB.

Stallings, R.A. en Quarantelli, E.L. (1985) *Emergent Citizen Groups and Emergency Management*, Public Administration Review.

Tonnaer, C., Duyvis, M.G. (2008) *Verkenning beleidseffectanalyse fysieke veiligheid*, Arnhem: Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid.

Van Duin, M. (2009) *Rampen in Nederland*, p. 33-59 in: Muller, E.R., Rosenthal, U., Helsloot, I., Van Dijkman, E.R.G. (2009) *Crisis. Studies over crisis en crisisbeheersing*, Deventer: Kluwer.

Van Os, P., Tops, P. (2010) *Actief burgerschap en veiligheid*, p. 75-93 in: Helsloot, I. en Van 't Padje, B. (red.) (2010) *Zelfredzaamheid. Concepten, thema's en voorbeelden nader beschouwd*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Veiligheidsregio IJsselland (2011) *Programma Zelfredzaamheid en Burgerparticipatie 2011-2014*, Zwolle: Veiligheidsregio IJsselland.

Websites:

Gemeente Zwolle (2011), website geraadpleegd november 2011, adres: <http://zwolle.buurtmonitor.nl>

BIJLAGE 1: VERANTWOORDING SAMENSTELLING VRAGENLIJST

Vraag over fysieke risico's

In het regionaal risicoprofiel van Veiligheidsregio IJsselland zijn achttien risicoscenario's beschreven. Van de meeste risico's zijn respondenten naar de schatting van de kans gevraagd. Respondenten konden kiezen uit de antwoordcategorieën: klein, matig, behoorlijk, groot. Op basis van deze antwoordcategorieën is ook de schaalscore voor risicobeoordeling berekend.

In de vraagstelling zijn de benaming van de risico's zoals gebruikt in het regionaal risicoprofiel gewijzigd in benamingen die (naar verwachting) beter aansluiten bij respondenten. Ook zijn twee risico's toegevoegd die niet expliciet zijn vernoemd in het risicoprofiel, namelijk 'lichamelijk ongeval' en 'auto te water'.

In onderstaand tabel een overzicht van hoe de benamingen van risico's zijn gewijzigd, op welke risico's is bevraagd en welke daarvan terugkomen in het regionaal risicoprofiel.

Risicoscenario's zoals beschreven in het regionaal risicoprofiel van de Veiligheidsregio IJsselland	Uiteindelijke vertaling, samenvoeging en aanvulling van risico's in vragenlijst
Overstroming	Overstroming (bijv. van een rivier)
Natuurbrand	<i>Niet gevraagd.</i>
Extreme koudegolf	Extreem winterweer (bijv. insneeuwen thuis, in het verkeer of op het werk)
Extreme hittegolf	Extreem zomerweer (bijv. ademhalingsproblemen of een flinke zonnesteek als gevolg van hitte)
Uitbraak dierziekte	Snelverspreidende dierziekte (bijv. varkenspest, mond- en klauwzeer, MKZ)
Brand in kwetsbaar object	Brand (bijv. keukenbrand of zolderbrand)
Brand in dichte binnenstad	
Brandbare/explosieve stof bij wegvervoer	Verkeersongeluk met gevaarlijke stoffen (bijv. een ongeluk met een LPG-tankwagen)
Brandbare/explosieve stof bij buisleiding	Gasexplosie (bijv. een gasexplosie door bouw- of graafwerkzaamheden)
Giftige stof bij spoorvervoer	Treinongeluk met gevaarlijke stoffen (bijv. een ongeluk met een trein met chloor)
Giftige stof bij inrichting	Giftige stof komt vrij uit een fabriek (bijv. een giftige stof die vrij komt na een brand in een brand)
Verstoring elektriciteitsvoorziening	Geen elektriciteit
Verstoring drinkwatervoorziening	Geen of vervuild water
Verstoring telecommunicatie en ICT	Niet kunnen bellen of internetten
Incident op of onder water	<i>Niet gevraagd.</i>
Verkeersincident op het land	Verkeersongeluk op de weg (bijv. fiets-, motor- of auto-ongeluk)
Ziektegolf	Snelverspreidende ziekte (bijv. mexicaanse griep of EHEC-bacterie)
Paniek in menigte (terrorisme)	Paniek in een grote groep mensen (bijv. tijdens dodenherdenking of festival)
	Lichamelijk ongeval (bijv. hartaanval, botbreuk, verslikking, bewusteloos, bloeding etc.)
	Auto te water

Van de risicobeoordeling is op basis van de bevraagde risico's een schaalscore berekend. Respondenten kregen punten voor het antwoord 'klein (2,5 punten)' 'matig (5 punten)' 'behoorlijk' (7,5 punten) 'groot' (10 punten). De punten zijn als volgt gecategoriseerd:

Lage risicobeoordeling = van 0 t/m 3,74
 Gemiddelde risicobeoordeling = van 3,75 t/m 7,4
 Hoge risicobeoordeling = van 7,5 t/m 10

Vraag over kennis, taakopvatting gedrag zelfredzaamheid

In de vraagstelling over de taakopvatting van respondenten over zelfredzaamheid zijn de volgende keuzes gemaakt:

- Respondenten moesten uit de lijst van risico's drie risico's selecteren waarover zij verder zijn bevraagd naar taakopvatting, kennis en gedrag. Respondenten hebben dus per specifiek risico (bijvoorbeeld brand, verkeersongeluk of uitval internet) deze vragen beantwoord.
- Bij alle vragen over kennis, taakopvatting en gedrag is onderscheid gemaakt naar de verschillende fasen van zelfredzaamheid: voorkomen, voorbereiden, tijdens en na.
- Bij de vragen over taakopvatting en gedrag is ook onderscheid gemaakt of het gaat om helpen van jezelf of anderen.
- Bij de vragen over taakopvatting konden mensen kiezen wie er in dat specifieke risico en situatie een taak heeft: zelf, buurtbewoners, hulpdiensten/overheid, bedrijven.

Voorbeeldvraag kennis:

Ik weet hoe ik dit risico kan voorkomen	☐ ja ☐ gedeeltelijk ☐ nee, dat weet ik niet ☐ nee, dat is niet mogelijk
---	--

Kennis is berekend aan de hand van een schaalscore berekend op basis van vier stellingen:

- Ik weet hoe ik dit risico kan voorkomen.
- Ik weet welke voorbereidingen je voor dit risico kan nemen.
- Ik weet wat ik kan doen als dit risico gebeurt.
- Ik weet wat ik kan doen in de nazorg als dit risico is gebeurd.

Respondenten kregen punten voor het antwoord 'ja' (2,5 punt) en 'gedeeltelijk' (1,25 punt). Voor de overige antwoorden zijn geen punten toegekend. De punten zijn als volgt gecategoriseerd:

Lage kennis = totaalscore van 0 t/m 3,74
 Middelmattige kennis = totaalscore van 3,75 t/m 7,4
 Hoge kennis = totaalscore van 7,5 t/m 10

Voorbeeldvraag taakopvatting:

Wie heeft een taak in het voorkomen van dit risico voor mijzelf?	☐ ik ☐ buurtbewoners ☐ hulpdiensten/overheid ☐ bedrijven
Wie heeft een taak in het voorkomen van dit risico voor buurtbewoners?	☐ ik ☐ buurtbewoners ☐ hulpdiensten/overheid ☐ bedrijven

Taakopvatting tegenover jezelf is berekend aan de hand van een schaalscore op basis van vier vragen:

- Wie heeft een taak in het voorkomen van dit risico voor mijzelf?
- Wie heeft een taak in het voorbereiden op dit risico voor mijzelf?
- Wie heeft een taak om te helpen wanneer dit risico mij overkomt?
- Wie heeft een taak in de nazorg voor mijzelf als dit risico is gebeurd?

Taakopvatting tegenover buurtbewoners is berekend aan de hand van een schaalscore op basis van vier vragen:

- Wie heeft een taak in het voorkomen van dit risico voor buurtbewoners?
- Wie heeft een taak in het voorbereiden op dit risico voor buurtbewoners?
- Wie heeft een taak om te helpen wanneer buurtbewoners dit risico overkomt?
- Wie heeft een taak in de nazorg voor buurtbewoners als dit risico is gebeurd?

De totaalscore van de taakopvatting is berekend door het gemiddelde te nemen van twee schaalscores. De eerste schaalscore gaat over de taakopvatting tegenover jezelf. De tweede schaalscore gaat over de taakopvatting tegenover anderen. Op beide schaalscores kregen respondenten punten voor het antwoord 'ik' (2,5 punten). De punten zijn als volgt gecategoriseerd:

Minder dan gemiddeld eigen taak = totaalscore van 0 t/m 4.9
 Gemiddeld eigen taak = totaalscore van 5 t/m 7.4
 Meer dan gemiddeld eigen taak = totaalscore van 7.5 t/m 10

De algemene taakopvatting is berekend door het middelen van de totale schaalscores van taakopvatting tegenover jezelf en buurtbewoners.

Voorbeeldvraag gedrag:

Ik probeer dit risico bewust te voorkomen.	☐ ja, voor mijzelf ☐ ja, voor mijzelf en anderen ☐ nee, dat doe ik niet ☐ nee, dat is niet mogelijk
--	--

Gedrag is berekend aan de hand van een schaalscore op basis van vier vragen:

- Ik probeer dit risico bewust te voorkomen.
- Ik bereid mij bewust voor op dit risico.
- Ik help buurtbewoners als hen dit risico overkomt.
- Ik help in de nazorg als dit risico is gebeurd.

Respondenten kregen punten voor het antwoord 'ja, voor mijzelf en anderen' (2,5 punten) en 'ja, voor mijzelf'(1,25 punten). Voor de overige antwoorden zijn geen punten toegekend. Bij de derde vraag konden respondenten alleen 2,5 punten halen. Dit komt omdat zij bij deze vraag alleen maar 'ja' of 'nee' konden antwoorden. De punten zijn als volgt gecategoriseerd:

Weinig zelfredzaam = totaalscore van 0 t/m 3.74
 Gemiddeld zelfredzaam = totaalscore van 3.75 t/m 7.4
 Meer zelfredzaam = totaalscore van 7.5 t/m 10

Vraag over sociale cohesie

Sociale cohesie is berekend aan de hand van een veelvuldig gebruikte samengestelde schaalscore (bijvoorbeeld ook in de Landelijke Integrale Veiligheidsmonitor 2010) op basis van vier stellingen:

- De mensen kennen elkaar in deze buurt nauwelijks.
- De mensen gaan in deze buurt op een prettige manier met elkaar om.
- Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is.
- Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen.

Respondenten kregen voor de eerste vraag voor de antwoorden 'zeer niet mee eens' (4 punten), 'niet mee eens' (3 punten), 'niet mee eens/niet mee oneens' (2 punten) 'mee eens' (1 punt). Voor de overige antwoorden zijn geen punten toegekend. Respondenten kregen voor vraag 2 t/m 4 punten voor de antwoorden 'niet mee eens' (1 punt) 'niet mee eens/niet mee oneens' (2 punten) 'mee eens' (3 punten) 'zeer mee eens' (4 punten). Voor de overige antwoorden zijn geen punten toegekend. De punten zijn als volgt gecategoriseerd:

Lage sociale cohesie = totaalscore van 0 t/m 5,5
 Gemiddeld sociale cohesie = totaalscore van 5,6 t/m 7,5
 Hoge sociale cohesie = totaalscore van 7,6 t/m 10

Vraag over sociaal kapitaal

De vragen over sociaal kapitaal zijn gericht op individueel niveau. Er is een lijst opgesteld met 24 praktische hulpbronnen die mogelijk relevant zijn in relatie tot ongevallen, rampen en crises. Deze lijst is tot stand gekomen in samenwerking met professionals en in die zin een praktisch (en geen theoretisch) samengestelde lijst. Per hulpbron is gevraagd of respondenten dat zelf kunnen of weten. Van de respondenten die zeggen dat niet te kunnen of weten, is gevraagd of ze iemand kennen die dat wel heeft (= individueel sociaal kapitaal). Bij sommige hulpbronnen is ook nog gevraagd als respondenten iemand kennen of diegene met 5 minuten bij de respondenten kan zijn. Dit is met name relevant wanneer een ongeval, ramp of crises zich daadwerkelijk manifesteert.

Voorbeeldvraag sociaal kapitaal:

	<i>Bent u iemand die...?</i>		<i>Kent u familie/vrienden/kennissen/collega's die...?</i>		<i>Kan deze persoon in 5 minuten bij u thuis zijn?</i>	
	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
weet wat je moet doen als er brand uitbreekt?	☐	☐	☐	☐	☐	☐
lichamelijk gezond en sterk is?	☐	☐	☐	☐	☐	☐

BIJLAGE 2: OPMERKINGEN RESPONDENTEN

Bij het invullen van de enquête hebben respondenten de mogelijkheid gehad om opmerkingen te plaatsen. In dit hoofdstuk wordt van een selectie een beknopte weergave gegeven.

Opmerkingen over gevoel van burgers bij zelfredzaamheid

- Er zijn zes opmerkingen geplaatst waarin respondenten zeggen zelfredzaamheid te zien als een bezuinigingsoperatie van de overheid en staan daar kritisch tegenover. Citaten die dit illustreren zijn:

“Ik kan niet achter dit onderzoek staan en al helemaal niet achter het doel van dit onderzoek. Mensen zijn in zekere zin verantwoordelijk voor henzelf en voor elkaar, dat is waar. Daar waar het kleine calamiteiten betreft kunnen wij terugvallen op onze zelfredzaamheid. Maar om van mensen te verwachten het grote begrotingstekort op te lossen en ze het slachtoffer te laten worden van de grote bezuinigingen gaat mij te ver. Want dat is volgens mij waar het hier allemaal om te doen is. Dit soort plannen vind ik gevaarlijk en lijken mij niet zonder risico’s”

“Zelfredzaamheid van burgers vergroten/verbeteren is een goede zaak. Maar bezuinigen op de parate hulpverlening is een slechte zaak, omdat niet iedere bevolkingsgroep deze zelfredzaamheid goed zal oppakken”.

- Een respondenten zegt dat zelfredzaamheid gaat over dat mensen op henzelf zijn aangewezen. Dit blijkt uit het volgende citaat:

“Zelfredzaamheid = zoek het zelf maar uit”

- Vier respondenten zeggen (binnen hun vermogen) te willen meehelpen voor zelfredzaamheid. Citaten die dit illustreren zijn:

“Als het gaat om een schatting wie er kan helpen bij noodsituaties: ik ben verpleegkundige. Laatste 26 jaar in de psychiatrie en 16 jaar als hoofdzuster in Duitsland”

“Wij zijn te oud om actief hulp te kunnen verlenen, maar willen wel meepraten of advies geven”

- Twee respondenten zeggen terughoudend te zijn in het helpen van andere mensen vanwege angst voor asociaal gedrag. Citaten die dit illustreren zijn:

“Er wonen een aantal asociale in de buurt die veel overlast veroorzaken en die weinig inlevingsvermogen hebben. Het is al in het gewone dagelijkse leven erg moeilijk met deze mensen om te gaan, te praten, of afspraken te maken. In een noodsituatie zullen ze des te lastiger en agressiever zijn”

“10 jaar geleden zou ik meer hulp bieden aan buurtbewoners, nu niet meer wegens het asociale peil”

Opmerkingen over betrokkenheid overheid

- Er zijn zeven opmerkingen geplaatst van respondenten die zeggen dat de overheid zeker betrokken moet blijven. Citaten die dit illustreren zijn:

“Overheid ga aan het werk en stop met het afschuiven van verantwoordelijkheden op de burger.”

“Het lijkt er dan op dat de overheid achterover kan leunen, want de mensen zijn `zelfredzaam`. ... En dus volkomen onterecht: de overheid dient op de meeste van deze risico`s zelf actief het voortouw te nemen, ter bescherming van juist diegenen die het zelf niet kunnen regelen. Extra hulp van diegenen die dat wel kunnen is dan een welkome aanvulling, maar geen basis om op te bouwen.”

“De overheid moet minder dominant zijn in de publieke omgeving en deze teruggeven aan de burger. In het begin kan de overheid hierin een sturende en stimulerende rol spelen om die burger weer te motiveren tot zelf doen.”

Opmerkingen over wat de overheid voor burgers kan doen

- Er zijn vier opmerkingen geplaatst van respondenten die zeggen om de buurt en inwoners op enige wijze in te zetten. Citaten die dit illustreren zijn:

“Indien een grote, reële dreiging vorm krijgt, zou het mogelijk interessant kunnen zijn om per straat/wijk een contactpersoon voor de gemeente te hebben, die een buurtvariant bhv-er is. Een soort aanspreekpunt bij rampen en calamiteiten. Dit is wel arbeidsintensief om dit te inventariseren en met derden te communiceren, maar in tijden van werkelijk grote rampen zou het zinvol kunnen zijn.”

“Is het mogelijk om via wijkcentra tegen gereduceerd tarief (voor bijv. de minder bedeelden) in grotere groepen EHBO lessen te volgen? Is het mogelijk om een algemeen infopakket samen te stellen over wat te doen bij een ramp, brand, etc. etc. en die via huis aan huis verspreiding onder de bevolking te verspreiden? Is het mogelijk via wijkcentra of via de regionale omroepen intensief voorlichting te geven over wat te doen bij brand, rampen, geen electra, water en telefoon?”

“Dit gebruiken om per buurt vrijwilligers te bedenken en te vinden die kunnen coördineren in geval van nood!”

“Voorlichting blijft heel belangrijk. Probeer in iedere buurt een groep mensen te vinden die bij calamiteiten in de buurt het voortouw nemen. Ook in periode`s dat het niet nodig is. Die kunnen dan één keer per jaar bijeen komen zodat ze elkaar kennen als het wel nodig is.”

- Vier respondenten zeggen dat burgers kennis van risico's en praktische vaardigheden moeten hebben om daarmee om te gaan. Citaten die dit illustreren zijn:

“Ik heb een BHV opleiding gehad en ik denk dat dit enorm bijdraagt aan zelfredzaamheid. Ik vind dat elke Nederlander BHV trainingen (EHBO en brandveiligheid) zou moeten krijgen, op deze manier kun je voor jezelf en elkaar de leefomgeving een stuk veiliger maken en je kunt elkaar op medisch vlak helpen tot de hulpdiensten er zijn.”

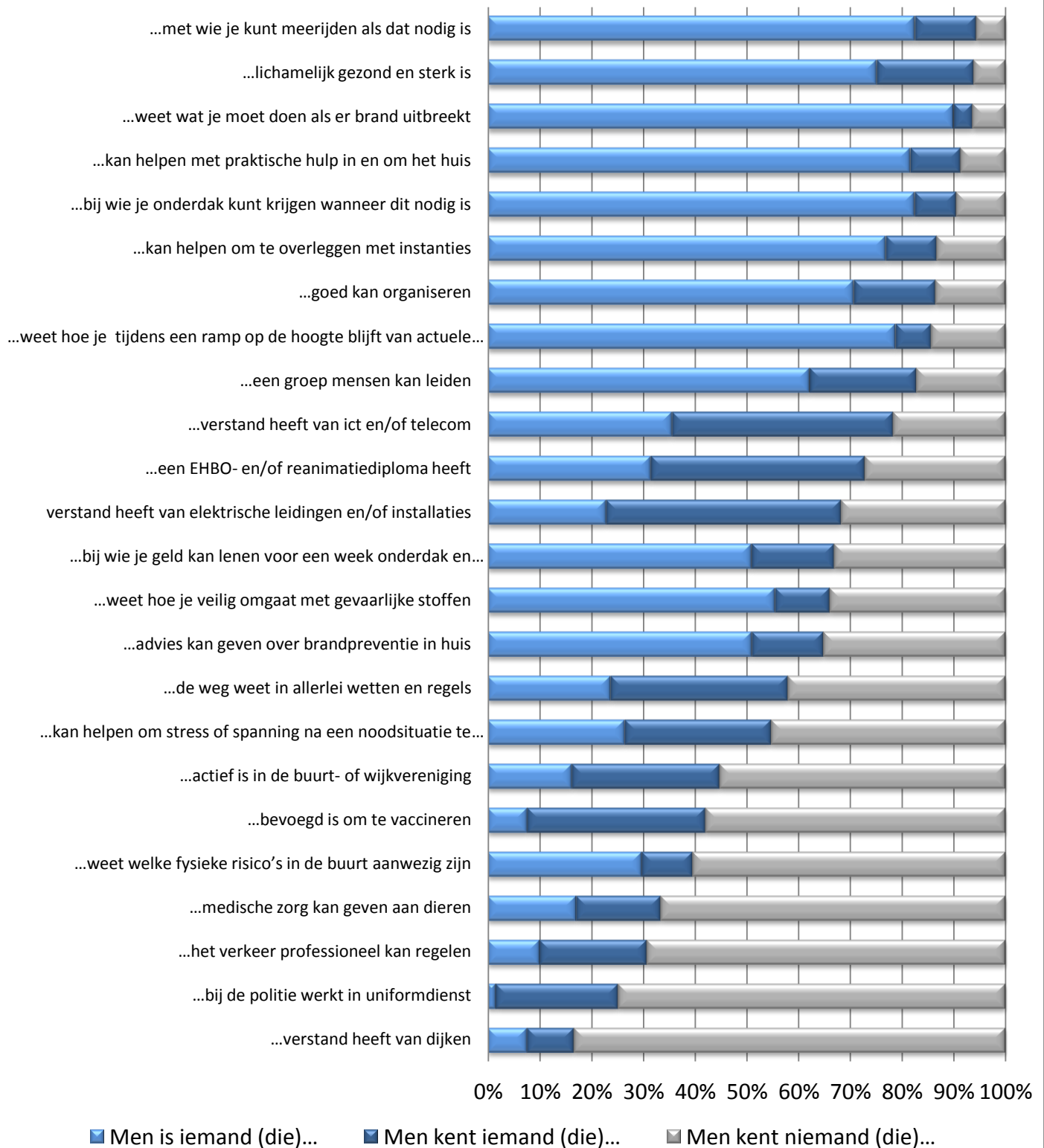
“De overheid zou moeten stimuleren dat er meer mensen EHBO-kennis opdoen, Nederland scoort slecht in Europa!”

“Eventueel zou het van belang kunnen zijn als mensen zouden weten wát te doen bij een terroristische aanval of een neergestort vliegtuig...vaak blijkt het dat mensen nieuwsgierig zijn en te dicht in de buurt staan: met alle gevolgen van dien..”.

“Belangrijker is dat mensen leren hun gezonde verstand te gebruiken! Dit te beginnen op basisscholen, waar kennis en vaardigheden aangeleerd kunnen worden om zelfredzaam te zijn en niet voor iedere situatie op overheden etc. terug moeten vallen.”

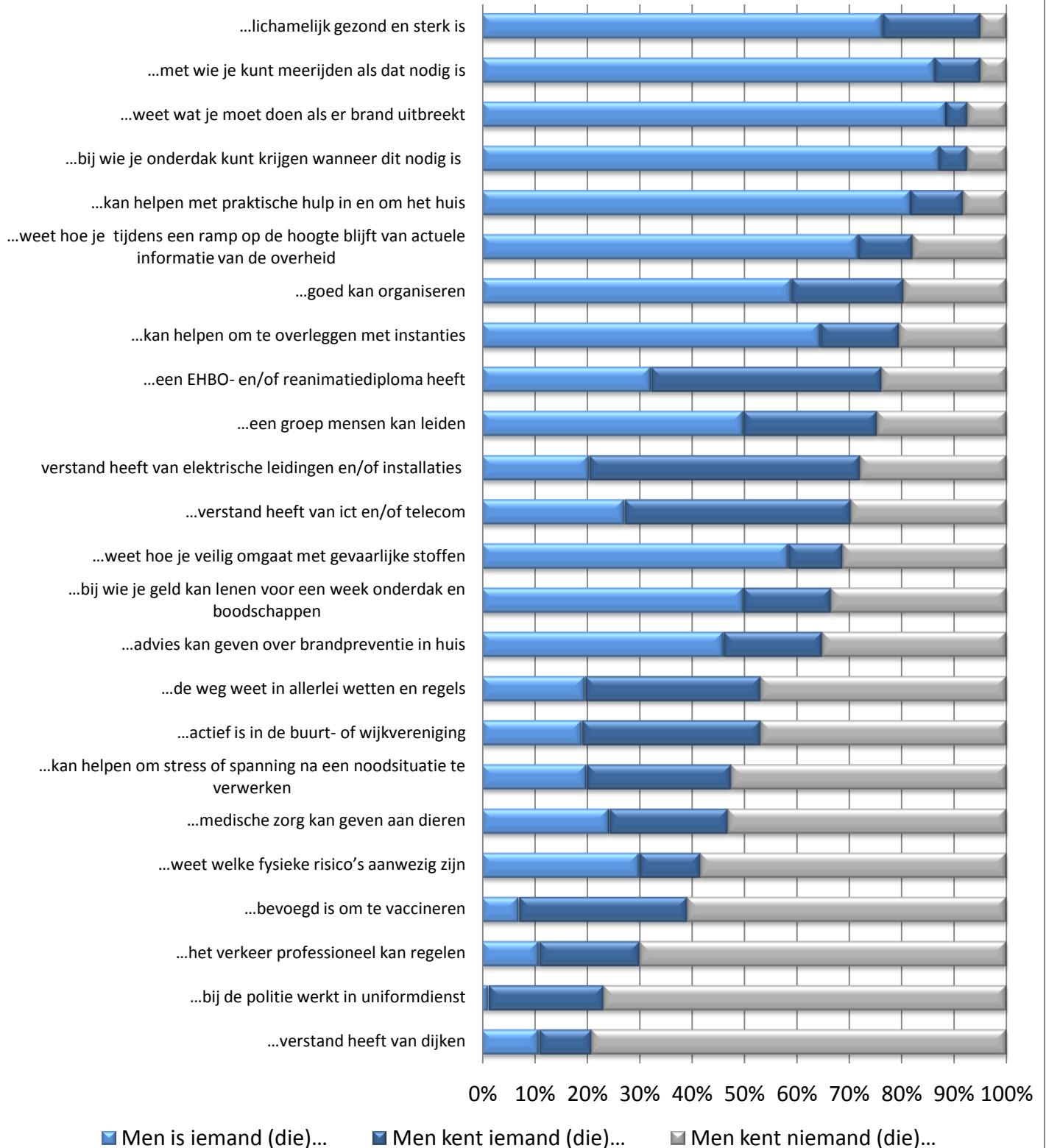
BIJLAGE 3: TOTAALBEELD SOCIAAL KAPITAAL ZWOLLE

Sociaal kapitaal Zwolle (N=2399)

BIJLAGE 4: TOTAALBEELD SOCIAAL KAPITAAL OLST-WIJHE

Sociaal kapitaal in Olst-Wijhe (N= 241)

BIJLAGE 5: STEEKPROEFPOPULATIE

Categorie	Kenmerk	Percentage Zwolle	Percentage Olst-Wijhe
<i>Geslacht</i>	man	48,7	45,6
	vrouw	51,3	54,1
<i>Leeftijd</i>	18-24	2,5	4,1
	25-44	27,4	26
	45-65	43,9	42,6
	65+	18,6	20,6
<i>Arbeidsituatie</i>	voltijd student/scholier	2	2,1
	werkzaam	57,4	55,8
	werkzaam eigen huishouden	5,1	7,9
	werkzoekend	2,2	2,5
	arbeidsongeschikt	4,5	3,7
	gepensioneerd	28,8	28,1
<i>Fysieke gezondheid</i>	wel lichamelijke beperking	18,9	21,5
	geen lichamelijke beperking	81,1	78,5
<i>Opleidingsniveau</i>	basisonderwijs	1,6	8,3
	voortgezet onderwijs	13,3	19
	middelbaar beroepsonderwijs	25,5	40,9
	hoger beroepsonderwijs	44,5	22,3
	universiteit	15	9,5
<i>Buurten Zwolle</i>	AA-landen	13,5	
	Assendorp	9,5	
	Berkum	4,4	
	Binnenstad	2,9	
	Diezerpoort	7,0	
	Holtenbroek	5,6	
	Ittersum	11,1	
	Kamperpoort-Veerallee	2,2	
	Spoolde	0,7	
	Schelle	15,9	
	Stadshagen	13,9	
	Vechtlanden	1,1	
	Westenholte	4,3	
	Windesheim	0,5	
	Wipstrik	5,4	
Wythmen	0,8		
<i>Gebieden Olst-Wijhe</i>	Olst		31
	Wijhe		37,2
	Buitengebied		31,4